

## **LATVIJAS UNIVERSITĀTE**

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

1. līmeņa profesionālā augstākās izglītības studiju programma

Pirmsskolas izglītības skolotājs

### **BAIBA ZELČA**

## **Rotaļa radošās darbības sekmēšanai vecākajā vecumposmā pirmsskolā**

### **Bakalaura darbs**

**Darba vadītāja**

**Docente Dr.pead. Dagnija Vigule** \_\_\_\_\_

## Anotācija

**Darba autore-** Baiba Zelča.

**Bakalaura darba temats-** “Rotaļa radošās darbības sekmēšanai vecākajā vecumposmā pirmsskolā”.

**Mērķis-** Teorētiski un empīriski pētīt vecākā pirmsskolas vecumposma bērna radošās darbības sekmēšanu rotaļā.

**Pētījuma hipotēze-** Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošā darbība rotaļā tiek sekmēta, ja bērns gūtos pārdzīvojumus atspoguļo savā radošā rotaļā un pedagogs to atbalsta.

**Bakalaura darba pētījuma bāze-** X pirmsskolas iestādes jauktas vecuma grupas 11 bērni (5 meitenes un 6 zēni) un 4 pedagogi.

Darbs tika organizēts vairākos posmos: teorētiskā analīze un praktiskais pētījums. Dažādu autoru skatījumā tika teorētiski pētīta- radošuma būtība (R.Bebre, E.De Bono, R.Fišers, V.Hibnere, J.R.Stenberg u.c.), rotaļas nozīme pirmsskolas vecākā vecumposma bērnu attīstībā (D Dzintare, I. Stangaine, D.Lieģeniece, B.Brīce u.c.), un pieaugušā loma radošuma sekmēšanai rotaļā (P.Pergus, I. Pudāne, A. Randoha, D.Augstkalne, J.Raipulis u.c.). Pētījumā gaitā izvirzot radošuma attīstības kritērijus tika veikts pedagoģisks vērojums- 11 bērni vecumā no 5-6 gadi tika novēroti radošās rotaļas laikā. Ņemot vērā teorētiskās atziņas par pedagoga lomu bērnu radošuma sekmēšanā rotaļā, pedagogi sniedza nepieciešamo atbalstu. Un pētījuma otrajā daļā tika vēlreiz novēroti bērni rotaļā. Empīriskā pētījuma sākumā izvirzītā hipotēze- *vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošā darbība rotaļā tiek sekmēta, ja bērns gūtos pārdzīvojumus atspoguļo savā radošā rotaļā un pedagogs to atbalsta*, apstiprinājās.

Darba beigās izdarīti secinājumi un ieteikumi pedagogiem veiksmīgai bērnu radošuma sekmēšanai rotaļās. Ja pedagogs rada vidi un apstākļus radošai darbībai, piedāvā jaunus stimulus radošai rotaļai un iedrošina, viņš palīdz bērniem radīt jaunas idejas.

Darba apjoms sastāda 42 lapaspuses, izstrādātas 3 tabulas un 16 shēmas.

## Annotation

**The author of the work-** Baiba Zelča.

**The subject of the bachelor's paper** – “To promote the creative activity of a playground at the elder age in a preschool.”

**Aim** - Theoretically and empirically investigate the promotion of the creative activity of the elder preschool child in the play.

**Research hypothesis** - The creative activity of the elder preschool children is encouraged in the play, if the child reflects the experiences he is experiencing in his creative play and the teacher supports it.

**Bachelor study work base** - X preschool institution of mixed age group of 11 children (5 girls and 6 boys) and 4 pedagogues.

The work was organized in several stages: theoretical analysis and practical research. From the point of view of different scientists, the author theoretically studied the essence of creativity (R.Bebre, E.De Bono, R.Fisher, V.Hybnere, JRStenberg, etc.), the role of play in the development of children of the pre-school age (D Dzintare, I. Stangaine, D.Lieģeniece , B.Brice, etc.), and the role of an adult in promoting creativity in the play (P.Pergus, I.Pudāne, A.Randoha, D.Augstkalne, J.Raipulis, etc.). Basing on the criteria for developing creativity, pedagogical observation was made in the course of the study - 11 children aged 5-6 years were observed during the creative play. Taking into account theoretical knowledge about the role of pedagogue in promoting children's creativity in the play, pedagogues provided the necessary support. In the second part of the study, children were again observed in the playground. The hypothesis raised at the beginning of the empirical study is that the creative activity of the elder preschool age children is encouraged if the child reflects the experiences of her creative play and the teacher supports it, was confirmed. At the end of the work, conclusions and suggestions were made for the teachers to promote successfully children's creativity in the play. If the teacher creates the environment and conditions for creative work, offers new incentives for creative play and encourages, he helps the children to create new ideas.

The volume of work compiles 42 pages, developed 3 tables and 16 diagrams.

## Satura rādītājs

---

Ievads.....	5
1. Radošās darbības raksturojums pedagogu, psihologu skatījumā .....	7
1.1. Radošums, radošā darbība, tās raksturojums pedagogiski psiholoģiskajā skatījumā .....	7
1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums pētāmās problēmas kontekstā 13	
1.3. Rotaļa vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošās darbības sekmētāja .....	16
1.4. Pieaugušā un bērna sadarbība rotaļā radošās darbības sekmēšana .....	22
2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanas iespējas rotaļā.....	28
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums.....	28
2.2. Empīriskā pētījumu norise.....	28
2.3. Empīriskā pētījuma datu analīze.....	36
Secinājumi un ieteikumi .....	39
Literatūras un avotu saraksts .....	41

## Ievads

Mūsu gadsimts, kas iezīmējas ar straujo tehnoloģiju attīstību un robežu pazušānu, prasa būt tikpat ātriem, elastīgiem un atvērtiem, lai tiktu līdzī laikam. Šodienas cilvēkam jāprot risināt daudzšķautņainas un kompleksas problēmas, jāattīsta prasmes darbam ar lielu informācijas apjomu, jāprot strādāt situācijās, kur nav pareizas vai nepareizas atbildes, jo tās ir unikālas un pirmreizējas. Sīvās konkurences apstākļi rada nepieciešamību radīt ar vien jaunas zināšanas, inovatīvus produktus un pakalpojumus. Pasaules robežu izzušāna prasa būt atvērtiem un iejūtīgiem pret kultūru atšķirībām, prasa būt atvērtam jaunām idejām un spēju pielāgoties pārmaiņām. Mūsdienās pilnvērtīga indivīda un sabiedrības attīstība nav iespējama, mācot darboties tikai pēc noteiktām norādēm. Radošums ir viena no nozīmīgākajām personības īpašībām, kas ļauj attīstīties, pilnveidoties un dzīvot līdzī laikam atvērtā sabiedrībā. Tādēļ radošuma attīstīšanai jau pirmsskolā ir tik liela nozīme turpmākai cilvēka pilnvērtīgai dzīvei. Pirmsskolas izglītības iestāde ir veiksmīgs sākuma punkts bērna radošuma attīstīšanai. Bērns ir izdomas bagāts. Viņam gribas ne tikai uzzināt, izzināt, bet arī iegūto likt lietā – izmēģināt, darīt kaut ko neparastu.

Vecākā pirmsskolas vecumposma bērni pirmsskolā pavada nozīmīgu dienas daļu, kur liels uzsvārs tiek likts uz bērna intelektuālu attīstību, ko arī paredz obligātā izglītība. Bet vairums to saista tikai ar bērna prasmi lasīt, rakstīt, skaitīt, izpildīt pieaugušo instrukcijas. Nereti neizprot un nenovērtē radošas rotaļas nozīmi bērna vispusīgas un harmoniskas personības attīstībā. Bieži tiek ignorētas bērna tiesības uz rotaļu, kā ļoti būtisku mācību vidi. Bērna lielu dienas daļu pirmsskolā aizņem dažādas nodarbības, mācības un pulciņi. Rezultātā bērnam paliek aizvien mazāk laika viņa patstāvīgajām brīvajām aktivitātēm.

Problēmas risinājumā būtiska loma ir pedagogu un vecāku prasmei nodrošināt bērniem attīstošu, drošu vidi, kas veicinātu bērnos zinātkāri un radošumu.

**Pētījuma objekts:** rotaļa pedagoģiskajā procesā.

**Pētījuma priekšmets:** pirmsskolas vecuma bērna radošā darbība

**Pētījuma hipotēze:** - Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošā darbība rotaļā tiek sekmēta, ja bērns gūtos pārdzīvojumus atspoguļo savā radošā rotaļā un pedagogs to atbalsta.

**Mērķis:** Teorētiski un empīriski pētīt vecākā pirmsskolas vecumposma bērna radošās darbības sekmēšanu rotaļā.

**Uzdevumi:**

1. Analizēt psihologu un pedagogu atziņas un literatūras avotus par radošumu.
2. Analizēt psihologu un pedagogu atziņas un literatūras avotus par rotaļām.

3. Analizēt vecākā pirmsskolas vecuma bērnus pētījuma kontekstā.
4. Veikt pētījumu par pirmsskolas vecuma bērna radošās darbības sekmēšanu rotaļā.

**Pētījuma metodes:**

Teorētiskā- literatūras analīze.

Empīriskās- pedagoģiskais vērojums.

**Pētījuma bāze:** X pirmsskolas izglītības iestāde.

# 1. Radošās darbības raksturojums pedagogu, psihologu skatījumā

## 1.1. Radošums, radošā darbība, tās raksturojums pedagogiski psiholoģiskajā skatījumā

Agrāk varēja apmierināties ar mācīšanos, kas bija aizgūta no pagātnes. Pietika ar reproduktīvo mācīšanās veidu, ar to, ka bērns apguva kultūrai raksturīgo zināšanu kopumu, vispārpieņemtās prasmes, nemainīgus uzskatus, metodes un noteikumus, kas bija nepieciešami, lai tiktu galā ar iepriekš pazīstamām situācijām. Šādas mācīšanās nolūks bija reproducēt noteiktu dzīvesveidu. Tā nodrošināja spēju risināt nemainīgas un jau pazīstamas problēmas. Mūsdienās ar to vairs nepietiek. Lai cilvēks spētu tikt galā ar nākotnes prasībām, nepieciešama novatoriska pieeja. Ja mūsu bērniem būs jāpārvar vētrainas pārmaiņas kā individuālā, tā arī sociālajā līmenī, viņiem jāiemācās ne tikai pielāgoties nākotnei, bet arī to veidot. Tā kā viens no izglītības uzdevumiem ir sagatavot bērnus dzīvei strauji mainīgajā pasaule, tad vajadzība mācīt bērnus domāt radoši kļūst acīmredzama (Fišers, 1990, 67). Arī V.Hibnere uzsver, ka tieši caur radošo darbību bērniņas pasaule būs daudz skaistāka, priecīgāka, emocionāli bagātāka, plašāka un veselīgāka (V.Hibnere, 1998, 13).

Kreativitātes un radošuma jēdzienu skaidrojumā atrodami vairāki viedokļi, kas mēģina skaidrot šos savstarpēji saistītos un daudzšķautņainos jēdzienus. Pedagoģijas terminu vārdnīcā atrodami šādi skaidrojumi.

Radošums- īpašība būt radošam, spēja radīt jaunas materiālas vai garīgas vērtības vai sakārtot idejas un reālas īstenības parādības īpatnējās attiecībās, izteikt oriģinālas, interesantas domas, pieejas utml. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 251).

Jaunrade jeb kreativitāte- cilvēka darbība, kuras rezultātā tiek radītas kvalitatīvi jaunas, oriģinālas materiālas un garīgas vērtības vai idejas. Garīgā darbība, kurā tiek saskatītas un attīstītas neparastas, īpatnējas attiecības starp apkārtējām lietām, parādībām, idejām, faktiem utml. Šādā darbībā personībai jābūt apveltītai ar bagātu iztēli, oriģinālām domāšanas un spriešanas spējām, spēju risināt un attīstīt jaunas idejas un risinājumus, ar ticību veiksmi, gara spēkam (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 203).

L.Mackēviča atsaucoties uz R.Sternbergu, T.Lubartu raksturo kreativitāti kā spēju radīt darbu, kas ir inovatīvs un sociāli nozīmīgs (noderīgs, apmierina vajadzību). Novitāte tiek bieži minēta kā viena no būtiskākajām radošuma iezīmēm (Burceva, Davidova, Kalniņa, Lanka, Mackēviča, 2010). A.Grecovs (Грецов, А.Г.) akcentē, ka kreativitāte ir spēju kopums, intelekta

un personības īpašību komplekss, kas ietver sevī arī cilvēka dzīves pozīciju (Grecovs, 2007, 208). Savukārt R.Bebre radošumu jeb kreativitāti definē kā noturīgu individualitātes īpašību, ko raksturo novatorisms, oriģinalitāte, netradicionāli risinājumi, antikonformisms, drosme, jaunrades darbības produktivitāte dažādās nozarēs: mākslā, zinātnē, tehnikā, pedagogijā u.c., radoša intuīcija, bagāta fantāzija, iedvesma, psihs plastiskums, virsapziņas darbība (Bebre, 1997, 34).

Pastāv dažādas pieejas kreativātes jēdziena izpratnei, kas var tikt aplūkotas kā:

- produkts – spēja radīt kaut ko jaunu, neparastu, oriģinālu; dažādās nozarēs to raksturo novatorisms un sabiedriskais nozīmīgums;
- process – īpaša radošās domāšanas daudzveidība, augsti attīstīta iztēle, estētiska pasaules uztvere; to raksturo radoša intuīcija, bagāta fantāzija, diverģentā domāšana, iedvesma, psihs plastiskums, zemapziņas un virsapziņas darbība;
- personības īpašības – atvērtība jaunai dzīves pieredzei, neatkarība, elastība, dinamiskums, oriģinalitāte, personības savdabīgums, antikonformisms, drosme u.c.;
- ārējie apstākļi – spēja produktīvi darboties situācijās ar augstu nenoteiktības pakāpi, kad nav iepriekš zināmu algoritmu darbībai, kas garantē vēlamu rezultātu (Bebre, 2010, internets Grecovs, 2007, 208).

L.Mackēviča, atsaucoties, uz Dž.Gilfordu un E.Torrensu, uzsver, ka kreativātes jēdziena izpratnē būtiski ir radošuma intelektuālie priekšnoteikumi un, ka kreativāte jāuztver kā diverģentā vai daudzpusīga domāšana (vērsta dažādos virzienos), pieļaujot meklējumu dažādību, kuru rezultātā rodas negaidīti atklājumi (Mackēviča, 2010).

Ir būtiski papētīt īpašības, kas raksturo radošu personību, uz kādu personību nākotnē jāorientējas pedagogam darbā ar bērniem. V.Hibnere radošu, jeb kreatīvu personību raksturo kā auksta līmeņa kultūras cilvēku, tā ir brīva, patstāvīga, iniciatīvas bagāta, sociāli aktīva, atbildīga, tikumiski līdzsvarota, harmoniski- īpaši estētiski, morāli un intelektuāli attīstīta, radoši spējīga personība (Hibnere, 1998, 10). Radošu personību raksturo vairākas pazīmes un īpašības: ideju ģenerēšana un jaunu vērtību- vienreizēju, oriģinālu darbu radīšana ar individuālu vai sociālu nozīmi. Šāda personība rod dažādus neordinārus risinājumus jaunās neparedzētās situācijās urbanizācijas un dažādos ekoloģiskos apstākļos. Patiesi radoša personība kreativitāti apzinās par iekšēju nepieciešamību. Tai piemīt prasme saskatīt un pozitīvi risināt arvien jaunas problēmas (Hibnere, 1998, 11). To raksturo individualitātes izjūta, spontānas reakcijas, centieni balstīties uz savu spēju un zināšanu potenciālu, emocionalitāte, pārliecība par sevi, līdzsvarotība, neatlaidība (Hibnere, 2000, 342). Arī A.Grecovs nosauc radošu personību būtiskākās īpašības. (sk.1.attēlu).

Gatavība uzņemties risku	Zinātkāre	Intuīcija un spēcīgas jūtas	Loģiskās domāšanas prasmes	Novitātēs, iekšējā aktivitāte
Neatlaidība, dinamiska virzība un nodošanās problēmas risinājumam	<b>Radošas personības īpašības</b>			Tolerance pret neskaidrību orientēšanās
Oriģinalitātes augsts vērtējums				Spēja skatīt risināmo problēmu „no tālienes”
Atvērtība jaunām zināšanām un pieredzei	Vizualizācija iztēlē	Spriedumu patstāvība	Plašas intereses	Spēja izrauties no ierobežojumiem, trafaretiem

**1.attēls. Radošas personības īpašības (Grecovs, 2007, 208)**

Radoša personība necenšas atrasties pastāvīgā harmonijā ar apkārtējo vidi, jo vēlas to aktīvi ietekmēt un pārveidot, nevis pasīvi tai pielāgoties. Radoša personība labi jūtas situācijās, kad nav pieejama pilnīga informācija, nav precīzu darbības kritēriju un ir neskaidra perspektīva notikumu attīstībai. Personības, kam radošums piemīt mazākā mērā, cenšas no šādām situācijām izvairīties, jo izjūt trauksmi un diskomfortu (Grecovs, 2007, 208).

Radošā domāšana ir veids, kā izraisīt idejas, kuras vienādi vai otrādi var izmantot dzīvē. Tā bieži saistīta ar problēmu risināšanu, lietojot konkrētus intelekta aspektus, piemēram, lingvistisko, matemātisko un starppersonu intelektu. Radošās domāšanas veicināšana bieži vien svarīgāks ir **process**, nevis risinājums vai rezultāts. Rezultāts var būt īslaicīga parādība, bet vingrināšanās procesam var būt visa mūža vērtība (Fišers, 1990, 57). Tāpēc svarīgi mācību procesā, galveno vērību pievērst pašam radošuma procesam, kura rezultāti (produkts) ir atkarīgi no ikviena bērna personības īpašībām un ārējiem apstākļiem, ko lielā mērā nosaka mācību vide (Burceva, Davidova, Kalniņa, Lanka, Mackēviča, 2010). Radošās domāšanas procesam ir raksturīga:

- problēmas noteikšana un uzstādīšana;
- spēja ģenerēt vairākas idejas vienlaicīgi;
- spēja producēt dažādu jēdzienu idejas;
- spēja izvirzīt retas, nestandarta idejas;
- spēja pilnveidot izvirzītās idejas;
- spēja problēmas risinājumam analizēt un sintezēt informāciju.

Arī E.de Bono iesaka izmantot laterālo domāšanu, kas ir domāšanas veids, ar kuru iespējams rast risinājumu šķietami neatrisināmai problēmai (jautājumam), izmantojot netradicionālas domāšanas metodes un elementus. Vertikālā domāšana (tradicionālā) noris, iesaistot loģikas procesus, savukārt laterālās (jeb radošās) domāšanas gaitā tiek izjaukts loģiskās domāšanas process, nonākot pie risinājuma no cita skatupunkta, tādējādi liekot smadzeņu darbības pašorganizējošajai sistēmai mainīt tradicionālo domāšanas secību.

Tradicionālā domāšana, atšķirībā no radošās domāšanas, pie nepieciešamajiem priekšnoteikumiem garantē paredzamo rezultātu:

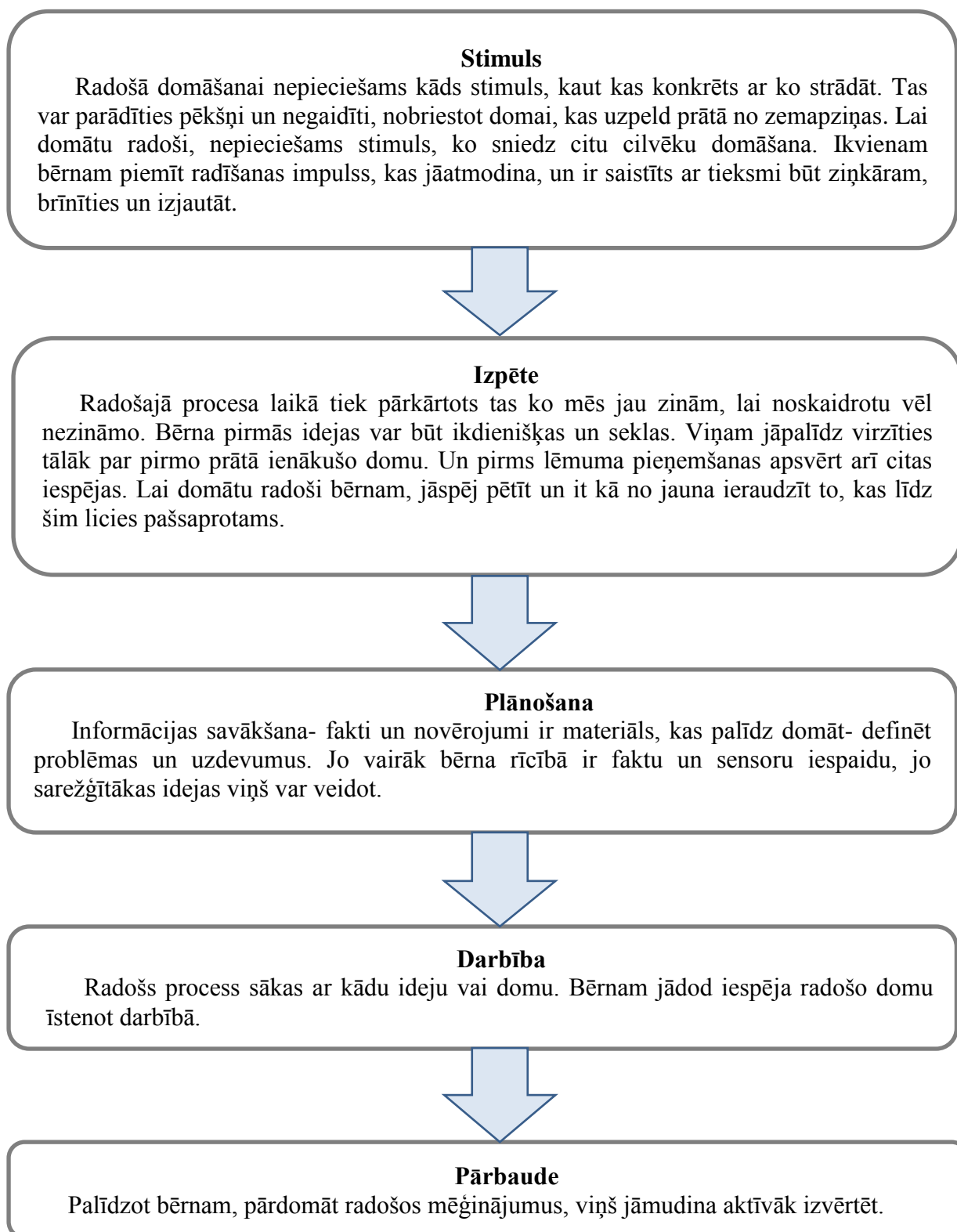
- problēmai vai uzdevumam principā, iespējams tikai viens pareizs rezultāts;
- zināmi problēmas risinājumu ceļi;
- ir pieejams nepieciešamais datu daudzums problēmas risinājumam.

Tomēr ne visas dzīves situācija atbilst šiem tradicionālās domāšanas priekšnoteikumiem, jo ne vienmēr pieejamie dati ir konkrētajam gadījumam adekvāti un bērna intelekts negarantē to pareizu pielietojumu, kaut arī viņš zina vai nojauš problēmas risinājuma veidu.

Tradicionālā domāšana akcentē katra soļa pareizību problēmas risināšanas procesā, tad viens no radošo meklējumu šķēršļiem ir bailes no kļūdām. Savukārt radošās domāšanas procesā būtiskāks ir pats process - nevis tas, cik pareizs ir katrs solis problēmas risināšanas gaitā, bet gan tas, cik prasmīgi cilvēks spēj rast dažādus, iepriekš neierastus risinājuma ceļus. Idejas tiek vērtētas nevis pēc kritērijiem „pareizi - nepareizi”, bet gan pēc to funkcionalitātes un izmantošanas iespējām dažādās situācijās.

Radošā domāšana nav talants, tā ir prasme, kuru var apgūt ikviens. Tā kā radošuma pamatā ir procesi, kas rosina dažādu variantu kombināciju problēmas risināšanai, tad būtiskas ir arī zināšanas un pieredze. Pamatzināšanu un pamatprasmju apguve dod iespēju efektīvāk izmantot ikviena radošo potenciālu (de Bono, 2009).

Radošam procesam ir vairākas stadijas. Tās var daļēji sakrist, un bērns var iesaistīties, vai to pamest jebkurā stadijā. (sk.2. attēlu) Iespējams, ka bērns tikai saņem sākotnējo stimulu. Var arī būt, ka viņš paliek izpētes stadijā, piemēram, rotaļā, vai arī iestieg plānošanā un nekad tā arī netiek līdz radošajai shēmai. Daži bērni sasniedz rezultātu, bet tā arī nepārbauda un neizvērtē savu radošo darbu.

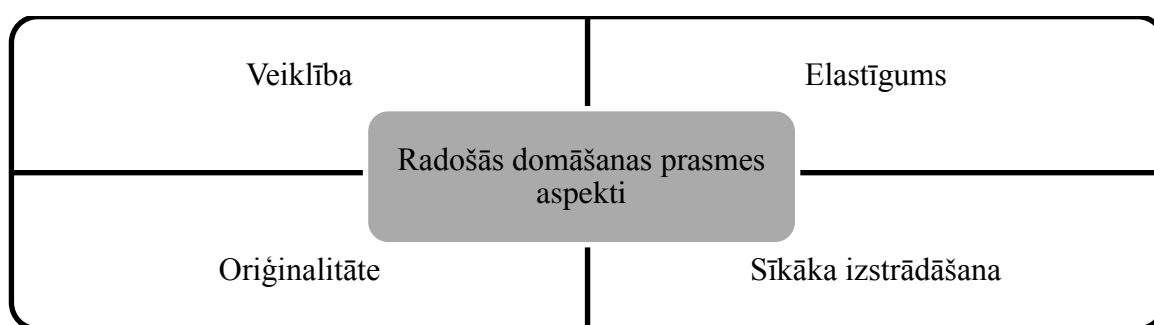


*2.attēls. Radošā procesa stadijas (Fišers, 1990,59)*

Praksē radošās spējas saistās ar reakciju, kur nepieciešamas gan jūtas, gan domāšana- radošā attieksme jāapvieno ar kognitīvu prasmi. Radoša attieksme jeb afektīvās īpašības mudina bērnu

būt zinātkāram, riskēt, izmantot sarežģītas idejas un vingrināt iztēli. Kognitīvās iemaņas ļauj bērnam radīt idejas, tās apstrādāt un spēlēties ar tām.

Pētnieki uzskata, ka radošajai domāšanas prasmi raksturo četri aspekti. (sk.3. attēlu) Domāšanas vieglums, ar kādu vajadzības gadījumā var atmiņā atsaukt saglabāto informāciju. Jo vairāk rosinām un pārbaudām prāta spējas, jo labāk prāts apstrādā informāciju. Jo vairāk ideju rodas bērnam spēlēs un neformālās situācijās, jo vieglāk viņš varēs atrast risinājumu reālām un svarīgām situācijām. Domāšanas elastīgums ļauj bērnam pārvarēt psiholoģiskos šķēršļus, lai mainītu pieeju problēmai. Var gadīties, ka bērns netiek tālāk, mēģinot rīkoties pēc vispārpieņemtiem noteikumiem, kas nav izmantojami problēmas risināšanā dzīvē. Izstrādāt sīkāk nozīmē papildināt vienkāršu stimulu, padarot to sarežģītāku.



*3.attēls. Radošās domāšanas aspekti (Fišers, 1990, 63-66)*

L.Mackēviča atsaucoties uz A.Grecovu, min šādas radošu cilvēku domāšanas īpatnības.

- Izcili domātāji, spējīgi radīt idejas, prognozēt sekas vai saskatīt saiknes ar citām iespējām.
- Fleksibli domātāji, spējīgi izmantot dažādas alternatīvas un pieejas problēmu risināšanā.
- Oriģināli domātāji, kas meklē jaunas, neparastas, netradicionālas asociācijas un to kombinācijas pieejamajā informācijas materiālā.
- Spējīgi saskatīt saiknes starp šķietami nesaistītiem objektiem, idejām vai faktiem.
- Rūpīgi domātāji, kas rada jaunas idejas, risinājuma soļus, atbildes vai citus papildinājumus pamatidejai, situācijai vai problēmai.
- Piemīt vēlme gūt prieku no sarežģītības, un gūt spēku risinot problēmas.
- Labi domātāji, kas var bez piepūles veidot hipotēzes vai “kas tad, ja” jautājumiem.
- Bieži apzinās savu impulsivitāti un neracionalitāti, un izrāda emocionālo sensitivitāti.
- Īpaši zinātkāri par objektiem, idejām, situācijām vai notikumiem.
- Fantazētāji un spēj iztēloties.
- Bieži ar aizrautību apstrīd citu apgalvojumus.

- Sensitīvi pret skaisto un viņus saista estētiskās vērtības (Burceva, Davidova, Kalniņa, Lanka, Mackēviča, 2010).

Lai izzinātu radošuma veicināšanas iespējas, ir jāapskata vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums.

## **1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums pētāmās problēmas kontekstā**

Psiholoģijas pētījumi pierāda, ka cilvēka personības attīstība ir uzskatāma par sarežģītu, unikālu procesu, kuru ietekmē daudzi faktori: pirmsdzemdību periods, mātes mīlestība, ģimenes ietekme, ģimenes sociālais un kultūras līmenis, apkārtējas tuvākās vides ietekme un arī ģenētiskie faktori – iedzimtība, temperaments, dotumi un spējas, fiziskā un garīgā veselība. Radošā izaugsme norit visa mūža garumā, bet pamatus, uz kuriem šī izaugsme var norisināties, veido jau bērnībā. Kā R.Bebre min, šo pamatu kvalitāte tad arī nosaka turpmāko radošo sasniegumu virzību un indivīda, kā personības attīstības gaitu (Bebre, 2008, 262). Arī G.Svence uzskata, ka pirmie 5-7 gadi bērna attīstībā ir noteicošie personības un psihi procesus attīstībā. (Svence, 1999,39)

Radošā personība veidojas, attīstoties gan bērna gribai, gan emocijām, gan arī kognitīvajiem procesiem. Radošas personības attīstība un socializācijas process sekmējas jau pirmsskolas vecumā. Tad veidojas bērna iekšējā pasaule, personības iekšējās vērtības, un tām ir izšķiroša pozitīva nozīme radošas personības attīstībā (Hibnere, 1998, 13). Vecākā pirmsskolas vecumposmā attīstās vairāki domāšanas veidi: uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā, verbāli loģiskā. Jebkura uzdevuma risināšana šajā vecumā bērniem saistās ar sensori uzkrāto informāciju atmiņā. Pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga ir uzskatāmi konkrētā domāšana. Bet šajā vecumā bērniem raksturīga arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērnībā ir vislabāk attīstītais izziņas process un tēlainā domāšana saistās ar iztēli. Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu, asociāciju ķēdēm. Iztēlei ir nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanā. Ar iztēli un tēlaino domāšanu saistās arī fantazēšana (Svence,1998, 90). Arī profesors J.Raipulis uzskata, ka šajā periodā, izteiktāka ir tēlainā domāšana. Kā arī emocionālā un ar redzes kinestētisko uztveri saistītā psihiskā darbība (Raipulis, 2011, 64).

D.Elkoņins izstrādāja attīstības periodizāciju, kur kā pamatkritēriju nosauc vadošo darbību. Vadošā darbība ir līdzeklis, ar kura palīdzību cilvēks virza savu attīstību. Ievērojot vadošās darbības veidu katrā attīstības posmā, ir iespējams stimulēt bērna darbības motivācijas attīstību (Šteinberga, 2013,22) Psihes attīstība notiek vadošās darbības ietvaros. Tā sekmē

bērna attīstību kopumā. Šī vecumposma vadošā darbība ir rotaļa. Darbojas un turpina attīstīties iepriekšējā perioda jaunveidojumi (vajadzība pēc emocionālā kontakta, runa, uzskatāmi tēlainā domāšana). Tie turpina attīstīties vadošās darbībās, kas saglabājusies no iepriekšējā periodiem (tiešā intīmā saskarsme, priekšmetiskā manipulācija). Šīs vadošās darbības ir virzītas uz attiecību izzināšanu starp cilvēkiem (emocionālā plānā) un lietu un priekšmetu izzināšanu, attīstot ne tikai vajadzības un motīvus, bet arī izziņas procesus (Lieģeniece, 1999, 64). Bērna attīstība notiek viņa psihiskās dzīves jomās- bērns apgūst un sistematizē milzīgu jutekliskās informācijas daudzumu, tā pilnveidojot sajūtu un uztveres procesus, domāšanu, iztēli, tīšo uzmanību un loģiskās iegaumēšanas spējas. Bērni mācās veidot lietu kopsakarības, atšķirt būtiskāko no mazāk svarīgā, turpina attīstīties telpas un laika uztvere (Lieģeniece, 1999, 65).

Kritiska attieksme pret sevi kā darītāju bērnam veidojas ap 5 -6 gadu vecumu, kad viņš savu darbību un tās rezultātus sāk saistīt ar sevi, savām personīgajām īpašībām un darbības motīviem. Tas ir brīdis, kad sevis pozitīva novērtēšana bērnam kļūst par normu. Šajā vecumposmā bērnam ir liela nepieciešamība pēc viņa darbības pozitīva vērtējuma, kas veido motivāciju un stimulē vēlmi darboties. Joprojām pēc iespējas plašākas dažāda veida darbošanās iespējas ir bērna attīstību noteicošs faktors (Golubina, 2007, 119).

D.Lieģeniece analizējot E.Eriksonu atklāj, ka šajā periodā vai nu nostiprinās bērna iniciatīva vai nu parādās pastāvīga vainas apziņa. Ja pieaugušais ļaus bērnam pašam izvēlēties darbības veidus, netraucē viņam fantazēt, rotaļāties, atbild uz viņa jautājumiem, tad bērnam sāk veidoties iniciatīvas iedīgļi. Ja pieaugušais atklāti demonstrē bērna atkarību no viņiem un bērnam tiek ierobežota autonomija, viņš sāk izjust vai nu vainas izjūtu, vai arī agresivitāti un vēlmi atriebties (Lieģeniece, 1999, 25).

Kreatīvie procesi ar pilnu spēku izpaužas jau bērnībā. Virkne kreativitātes pētnieku nešaubās, ka, bērnam attīstoties, kreativitātes spējas pieaug līdz ar intelektuālo, fizisko un personības attīstību. Radošas personības veidošanos nosaka ne tikai attīstītais kreisās puslodes regulētās kognitīvās funkcijas, bet arī iztēle, intuīcija, fantāzija, kas vairāk atbilst zemapziņas jeb labās puslodes funkcijām (Puškarevs, Golubeva 1999, 32).Diemžēl jau pirmsskolā tradicionāli vairāk attīsta kreiso smadzeņu puslodi, daudz mazāk- labo. Tāpēc pirmsskolas vecumposmā līdztekus prātam svarīgi attīstīt bērnu iztēli un radošās spējas.

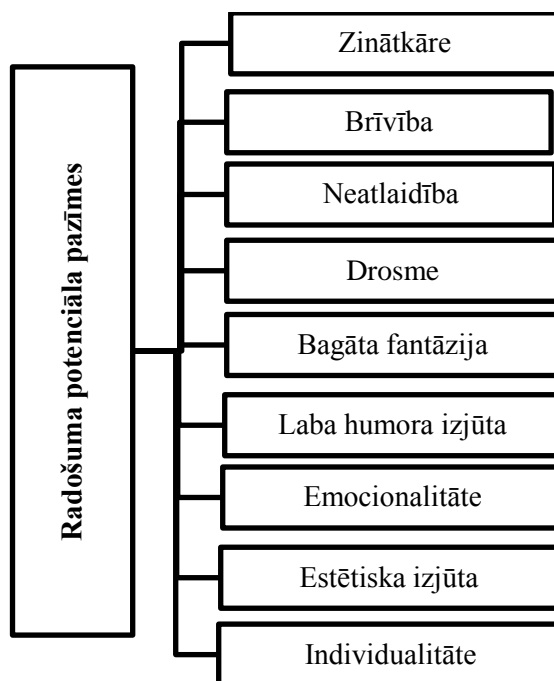
Pirmajos 7- 8,5 dzīves gados notiek intensīvāka labās smadzeņu puslodes attīstība un līdz ar to arī labās puslodes dominēšana. Šajā periodā arī izteiktāka ir tēlainā domāšana, emocionālā, ar redzes uztveri saistītā psihiskā darbība. J.Raipulis uzskata, ka kreativitātes attīstībā novērojami sensitīvie periodi, kuros tā attīstīšanai ir visoptimālākie apstākļi:

1. 3- 5 gadu vecumā. Sešos gados radošās izpausmes un to aktivizēšanas krītas, aktualizējoties intelektuālajām aktivitātēm;

## 2. 13- 20 gadu vecumā.

Radošuma attīstības pamatu veido vispārējā apdāvinātība, jeb intelektuālais potenciāls, dotības, spējas, kas ir daļēji pārmantotas. Bērnam attīstoties vispārējā apdāvinātība attīstās, transformējas, iegūst konkrētākas aprises: pirmkārt vides iespaidā un caur atdarināšanu, kas laika gaitā veido bērna radošās darbības motīvu sistēmu un radošas personības īpašības. No ģenētikas viedokļa radošās spējas neiedzimst gatavā veidā, bet gan kā potences, dotumi, nervu sistēmas īpatnības, kas izpaužas noteiktos apstākļos un pēc to attīstīšanas (Raipulis, 2011, 76).

Savukārt B.Brice uzskata, ka 3- 5 g.v norit radošuma sensitīvā fāze, kad ir īpaši svarīgi atbalstīt bērnu radošos centienus, aktivizēt radošo darbību (Brice, 2013, 7). Personības attīstībai ir neierobežotas iespējas visa mūža garumā. Radošumu, kas tāpat kā intelekts, tikumība un fiziskā attīstība, ir personības būtiska vērtība (Hibnere, Grasmāne, 2000, 342). Būtiski ikvienā bērnam pamanīt kreatīvo potenciālu. Pazīmes, kas apliecina kreatīvo potenciālu (sk. 4. attēlu).



**4.attēls. Radošā potenciāla pazīmes**

Par radošuma potenciālu liecina, tas, ka bērns interesējas par daudzām lietām un pastāvīgi uzdod jautājumus par itin visu. Piedāvā daudzas idejas un risinājumus problēmām un jautājumiem, bieži vien piedāvā neparastus un attapīgus risinājumus. Savu viedokli izsaka brīvi- domstarpību gadījumos dažkārt ir radikāls un neatmaidīgs. Bieži riskē un pārgalvīgi fantazē. Radošiem bērniem patīk iztēloties, spēlēt ar idejām, ieteikt dažādus uzlabojumus. Viņiem piemīt laba humora izjūta. Viņi ir emocionāli jutīgi, izjūt un pamana estētisko. Radoši bērni nepiemērojas citiem, ir individuālisti. Kritiku izsaka konstruktīvi un nevēlas pieņemt autoritārus paziņojumus.

D.Dintere un I.Stangaine, analizējot D.Elkoņina un A.Ļeontjeva darbus, akcentē rotaļas nozīmi kā rotaļu dēvē par pirmsskolas vecuma bērnu vadošo darbību. Tajā veidojas

jaunveidojumi un pārkārtojas atsevišķas psihiskas funkcijas, piemēram, veidojas radošā iztēle. Vadošās darbības veidā attīstās jauni darbības veidi, piemēram, rotaļā bērns sāk mācīties. Izmainoties bērna attieksmei pret apkārtējo pasauli, izmainās arī rotaļas raksturs (Dzintere, Stangaine, 2007, 13).

Tā kā rotaļa ieņem tik milzīgu nozīmi pirmsskolas vecuma bērna attīstībā, svarīgi izpētīt tās pozitīvo ietekmi uz bērna vispārējo attīstību un īpaši rotaļu, kā radošuma sekmētāju.

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstību nosaka daudzi faktori. Vecākā pirmsskolas vecumposmā attīstās vairāki domāšanas veidi: uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā, verbāli loģiskā. Šajā vecumposmā visu prasmju apgūšanas pamatā ir pieaugušo atdarināšana. Izteiktāka ir tēlainā domāšana, emocionālā ar redzes kinestētisko uztveri saistītā psihiskā darbība. Bērnām svarīga pieaugušo attieksme un uzvedība, jo bērns visu pārdzīvo emocionāli. Psihes attīstība notiek vadošās darbības ietvaros- bērna rotaļā.

### **1.3.Rotaļa vecākā pirmsskolas vecuma bērna radošās darbības sekmētāja**

Rotaļa – interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā, bērnības būtiska sastāvdaļa, bērna attīstības un audzināšanas pamatveids. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus un dotības. Tā ir viena no netiešo pedagoģisko prasību izpausmes formām. Jūtu, domāšanas un jaunrades skola (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150).

Rotaļā bērns dzīvo savu bērna dzīvi. Rotaļa vislabāk sagatavo bērnu dzīves darbībai. Tā nav pieaugušo uzspiesta, bet paša bērna izvēlēta aktivitāte. No vienas puses, rotaļnieks rotaļā ir brīvs, bet tajā pašā laikā rotaļa netieši regulē bērna uzvedību ( Dzintere, Stangaine, 2007, 5).

Rotaļa ir daudzfunkcionāla. Kā kultūras fenomens tā bērnu attīsta, māca, audzina, socializē, uzjautrina, ārstē, pilnveido utt. Rotaļu var pretstatīt racionāli produktīvajai darbībai, slinkumam, garlaicībai, dogmatismam. Praksē mēs varam novērot dažādus rotaļu veidus: rotaļa – darbs, rotaļa - atpūta, rotaļa – svētki, rotaļa – vingrinājumi, rotaļa – saskarsme (Dzintere, Stangaine, 2007, 17). Rotaļā vienlaicīgi pilnveidojas dažādas bērna attīstības jomas. Pedagoģe I.Kāposta uzsver to, ka rotaļas vērtība slēpjas tās daudzveidīgās funkcijās un izdala šādas funkcijas:

- Kognitīvās funkcijas, saistītas ar izziņas procesu;
- Sociālās funkcijas, saistītas ar bērnu socializāciju, savstarpējām attiecībām;
- Darbības funkcijas, kā motivējošā, imitācijas, radošā, kompensējošā;

- Rekreatīvās funkcijas, saistītas ar spēku atjaunošanu, atpūtu (Dzintere, Stangaine, 2007,19).

Rotaļa, kā galvenā bērna darbība pirmsskolas vecumā, būdama daudzfunkcionāla, ietver sevī tās īpašības, uz kurām balstās bērna radošās domāšanas attīstība. Rotaļa ir brīva, spontāna, tai nav piespiedu rakstura. D.Dzintere un I.Stangaine atsaucoties uz psihologa A.Vallona raksturojumu norāda, ka rotaļai nav nepieciešamības pakļauties apstākļiem, kas saistīti ar praktiskās dzīves prasībām, rūpēm par sevi. No tā atbrīvojoties, rotaļa ir brīva esošo funkciju izpausme. Tā eksistē tikai ar noteikumu no ierobežojumiem. Rotaļā darbojas ne tik daudz ārējie faktori, cik iekšējie bērna instinkti un vajadzības. Bērns neizjūt pieaugušā varu pār sevi, jo „rotaļas pasaulē bērns ir brīvs un neatkarīgs, viņa gara tēli lido ārpus apkārtnes robežām, un pirmajos dzīves gados bezspēcīgā fantāzija šie nerimstoši vingrina savus spēkus” (Dzintere, Stangaine, 2007, 16). Pedagoģis J.A.Komenskis uzskata rotaļu par bērnam nepieciešamu nodarbošanos, kas atbilst viņa dabai un tieksmēm. Ikvienā bērņā mājō vēlme atdarināt pieaugušos, būt pieaugušākam, nekā viņš ir, pētīt, izzināt, uzzināt (Komenskis, 1992, 231). Rotaļa ir atvērta, iztēles bagāta un daudzveidīga. Bērna rotaļas nav pareizas vai nepareizas. Bērni, kas rotaļājas, ir iesaistījušies procesā, kurā viss, ko viņi dara ir pieņemams, un tas vairo šīs aktivitātes vērtību. Viņi burtiski nokopē vēroto un dzirdēto, bet attēlo to savā skatījumā. Rotaļā bērns iesaistās procesā, darbojas un sadarbojas ar otru cilvēku vai priekšmetu, reaģējot uz pārmaiņām. Aktivitāte pārsvarā ir abpusēja, jo pat priekšmeti, rotaļlietas veic atbildes reakciju, kad ar tām spēlējas. Bērns kas pasīvi vēro, piemēram, skatās televizoru, klausās, ko stāsta pieaugušais, nerotaļājas. Arī psiholoģis Dž.Bruners izdala šādas rotaļas īpašības:

- Rotaļa ir iekšēji motivēta darbība. Tā ir lielisks līdzeklis apkārtējās pasaules izzināšanai.
- Rotaļā ir vāji izteikta saikne ar starp mērķi un līdzekli. Bērni rotaļas gaitā izmaina savus mērķus, lai piemērotos jauniem līdzekļiem, vai izmaina līdzekļus, lai piemērotos jauniem mērķiem. Tātad ar rotaļas palīdzību bērns ne tikai izzina, bet arī **rada, izgudro**.
- Bērni nepiešķir pārāk lielu nozīmi rotaļas rezultātiem. Viņi variē savus mērķus, vadoties tikai pēc personīgās fantāzijas.
- Bērnu rotaļai reti ir gadījuma raksturs, tā reti ir haotiska. Rotaļa attīstās pēc noteikta scenārija.
- Bērns rotaļā gūst apmierinājumu (Dzintere, Stangaine, 2007, 16).

A.Randoha un D.Augstkalne atsaucoties uz J.Bruneru un B.Suttonas raksta, ka izziņas teorētiķi uzsver- rotaļa ir līdzeklis, lai veicinātu bērna intelektuālo izaugsmi un apgalvo, ka rotaļa nodrošina ērtu un atvieglotu atmosfēru, kurā bērni var mācīties risināt dažādas dzīves problēmas (Randoha, Augstkalne). D.Dzintare un I.Stangaine atsaucoties uz psihologu N.Podjakovu atzīmē,

ka rotaļa vienlaicīgi sekmē gan bērna sociāli emocionālo, gan fizisko, gan prāta un **kreatīvo attīstību** (Dzintare, Stangaine 2007, 27).

Pastāv dažādi rotaļu veidi un ir dažādas pieejas to klasifikācijai. Tās grupē gan saistībā ar pētāmo problēmu, gan ar rotaļas audzinošo nozīmi. Psiholoģe S.Novosjolova piedāvā rotaļu klasifikāciju, kas balstīta uz iniciatīvu. Pirmsskolas vecumā noteicošās ir bērna iniciētas rotaļas.

- |                               |                          |
|-------------------------------|--------------------------|
| 1. Rotaļas eksperimenti       | 2. Brīvās sižeta rotaļas |
| - Ar dabas materiāliem        | - Atdarinošās rotaļas    |
| - Ar cilvēkiem un dzīvniekiem | - Sižeta lomū rotaļas    |
| - Saskarsmes rotaļas          | - Režisoriskās           |
| - Ar speciālām rotaļlietām    | - Dramatizācija          |

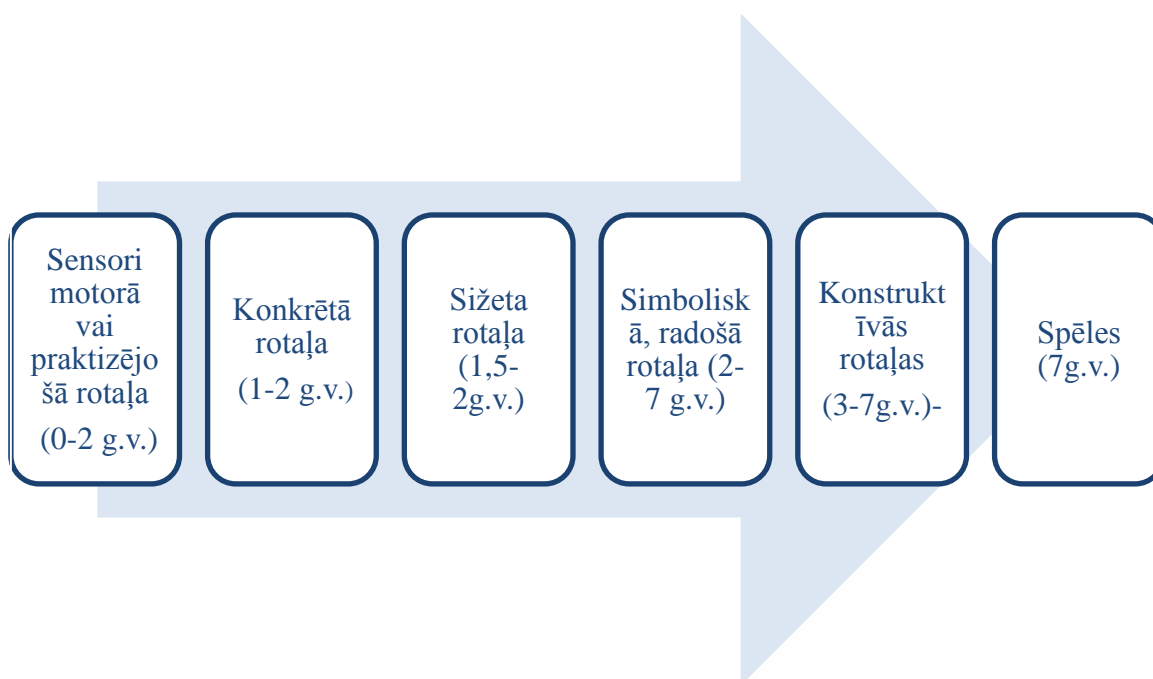
Atšķirībā no rotaļas un spēles, kuru iniciators ir pieaugušais— 1) mācību spēles (pašattīstošās, priekšmetiskās, sižeta didaktiskās, kustību rotaļas, rotaļas ar dziedāšanu, mācību priekšmetiskās) un 2) rotaļas priekam, vaļabrīžiem (intelektuālās, uzjautriņošās spēles, izklaidējošās spēles, ēverģēlību rotaļas, datorspēles), tieši ar bērna iniciatīvu saistītās rotaļas ieņem lielu nozīmi radošuma attīstībā (Novosjolova, 1997, 85).

Īpaša loma pievēršama bērnu radošajām rotaļām, nesamazinot to īpatsvaru bērnu dzīvē un neaizstājot tās ar spēlēm un mācībām, atzīstot rotaļas lomū bērnu izziņas procesu attīstībā (Dzintare, Stangaine 2007,41). Katrs bērns vēlas radoši darboties, ko pauž savās radošajās rotaļās, kur viņš izmanto savu pieredzi, bagātina to savā personīgajā, neatkarīgajā rotaļu darbībā. Radošā rotaļa izpaužas:

- attēlotajos notikumos, rotaļu saturā;
- rotaļas darbībā, kas mēdz būt reālas vai iztēles darbības;
- sarunās- tās var būt lomū sarunas, atdarinot dzirdēto, pievienojot tām savas ieceres;
- priekšmetu, rotaļlietu izmantošanā;
- tās attēlo apkārtējo ļaužu dzīvi ģimenē, sadzīvē, pieaugušo profesijās, kurām pamatā ir reāls vai izdomāts notikums;
- rotaļas, kurās bērni radoši izmanto daiļdarbus, teatrālas rotaļlietas;
- tās var būt dažādas celtnes no klučiem, smiltīm, dabas materiāliem utt. (Dzintare, Stangaine 2007,79).

Radošajās rotaļās bērns visu var darīt, un viss viņam izdodas. Viņš ir tāds, kāds viņš vēlas būt un ir tur, kur vēlas būt. Bērns ir interesantu notikumu dalībnieks un var realizēt dažādas ieceres, vēlmes, pārtraukt mirkli, atkārtot, pārdzīvot daudz reižu (Dzintare, Stangaine 2007,41). Svarīgi apzināties, ka radošā rotaļa nāk no paša bērna, viņš atbilstoši savām vajadzībām, pašizjūtai, iecerēm, interesēm darbojas, rada, pārdzīvo, komunicējas.

Rotaļas savā attīstībā iziet vairākus posmus. (sk. 5.attēlu) Bērnā jāizspēlē visi rotaļas attīstības posmi. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu rotaļās lielu lomu ieņem konstruktīvās rotaļas, kad bērns rada un veido lietas ar māksliniecisku un mehānisku nozīmi- celtniecības, teatrālās, režisoriskās rotaļas. Konstruktīvās rotaļas veidojas uz simbolisko rotaļu bāzes, praksē nereti tās sauc par mākslinieciskajām un celtniecības radošajām rotaļām. Sajās rotaļās īpaši izpaužas bērnu jaunrade. Simboliskā, radošā rotaļa, kas attīstās jau no 2 g.v., kad bērns sāk saprast un lietot standarta simbolus, lai radītu. Vēlākā vecumā dažādos variantos izmanto savu pieredzi, pielieto materiālus, rotaļlietas. Rotaļas dalībnieki uzņemas lomas, kas savā starpā sadarbojas. Attēlo reālus un paša izdomātus sižetus, pieaugušo funkcijas un viņu attiecības. Īpaši izdalāmas lomu rotaļas. Radošā, jeb simboliskā rotaļa attīstās vienlaikus ar bērna radošu izdomu, prasmi savu pieredzi izteikt darbībā, tēlos, valodā, tā sekmē bērnu sadarbību. Ap 7 g.v. ar vien lielāku lomu sāk ieņemt spēles- tās ir bērnu izdomātas rotaļas, rotaļspēles ar noteikumiem, līdz ar to samazinās fantāzijas lidojums. Atsevišķas radošo rotaļu formas ir raksturīgas noteiktam vecumam, citas- vairākiem vecumiem, mainās tikai to saturs.



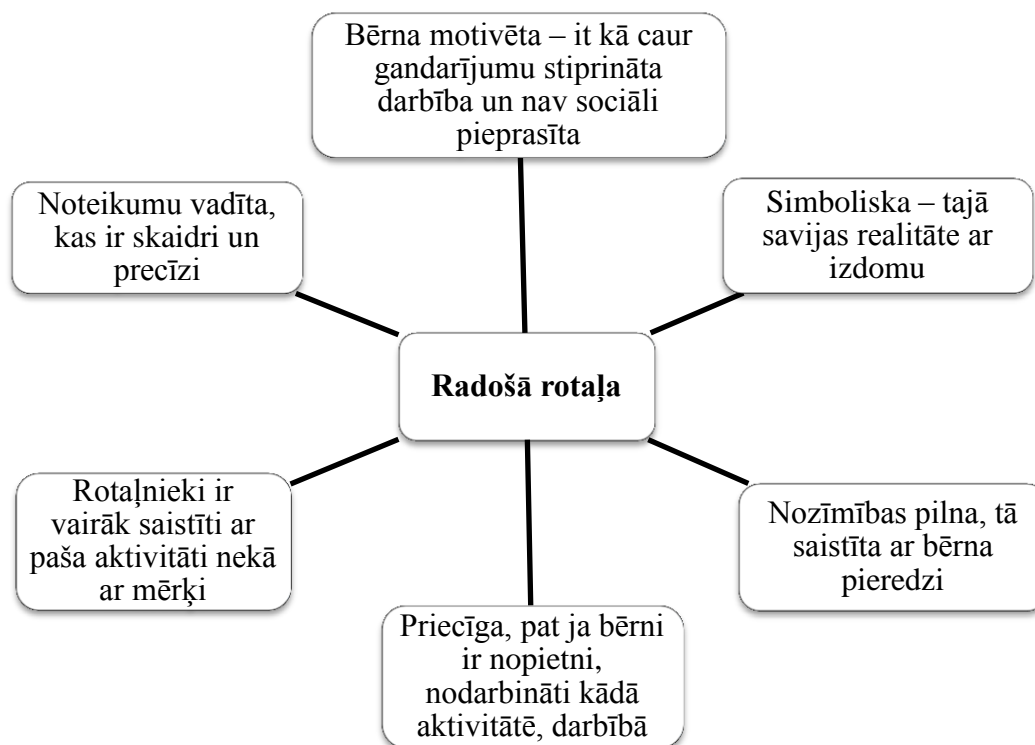
**5. attēls. Rotaļas attīstības posmi (Dzintere, Stangaine, 2007, 85).**

Svarīgi, lai bērns izietu visus rotaļas attīstības posmus. Īpaši tas attiecas uz radošajām rotaļām, ko bērnodārzā piecu līdz sešu gadu veciem bērniem bieži cenšas aizstāt ar spēlēm, kur vadošais ir pieaugušais. Tieši radošās rotaļas sekmē bērna jūtu, prāta un gribas attīstību, sava Es apzināšanos, patstāvību sadzīvē un mācībās, māca radoši izmantot savu pieredzi, saskaņot to ar pārējiem rotaļniekiem (Dzintere, Stangaine, 2007, 85)

Radošās rotaļas ir bērna neatkarīga, patstāvīga darbība, tai ir nereāls mērķis (vārīt putru, braukt ciemos), nereāli rezultāti (bērna apmierinājums). „Radošās rotaļās netiek gaidīts kāds konkrēts rezultāts vai pareiza atbilde” uzsver N.Švarca, „jo tā ir pašu bērnu radīta.”

Radošās rotaļas būtībā ir sarežģīts iekšējs process, kas saistīts ar bērna domāšanu, iztēli, fantāziju, jaunradi. Visa jaunā uztvere, iepazīšana, priekšstata veidošanās ir sarežģīts process, jo jaunais vienmēr izmaina jau esošo. Bērnā jaunais jāsaskaņo ar jau iegūto pieredzi. Tiek meklēti ceļi iepriekšējās un jaunās pieredzes saskaņošanai, savstarpējiem sakariem, jau zināmajā tiek ieraudzītas jaunas īpašības, kas ļauj objektu, ideju izmantot savādāk, nekā tas bija darīts iepriekš. Liela loma radošās darbības procesā ir domāšanai. Sākumā tā ir loģiskā domāšana, kas meklē risinājumu. Taču sastopoties ar nezināmo, meklējumos iesaistās **radošā domāšana**.

D.Dzintare un I.Stangaine atsaucoties uz Ļ.Vigotski uzsver, ka bērna rotaļa nav vienkārša pārdzīvotā attēlošana, bet iespaidu radoša pārdzīvošana, to kombinēšana un jaunas īstenības izveidošana, kas atbilst paša bērna vajadzībām un tieksmēm. Iztēles radošā darbība ir tieši atkarīga no bērna iepriekšējās pieredzes bagātīguma un daudzveidības, jo šī pieredze dod materiālu, no kura tiek radīti fantāzijas veidojumi. Jo bagātāka bērna pieredze, jo plašāks materiāls ir iztēles rīcībā. Iztēle palīdz iztēloties to, ko nav redzējis, tā palīdz apgūt sociālo pieredzi. Rotaļa ir pārdzīvoto iespaidu radoša pārstrāde. Jo bagātāk ir bērna pieredze, jo vairāk ir materiāla ko izmanto viņa iztēle, jo saturīgākas un dziļākas ir viņa rotaļas (Dzintere, Stangaine, 2007, 102). D.Dzintere un I.Stangaine nosauc radošās rotaļas īpašības (sk.6.attēlu). Bērnā rotaļa ir brīva, neatkarīga, daudzveidīga aktivitāte, kurā viņš realizē savas vēlēšanās un intereses, ko neierobežo pieaugušo prasības un aizliegumi. Viņam tā ir pašrealizācijas un pašizteikšanās līdzeklis.



**6.attēls. Radošā rotaļa ( Dzintere, Stangaine, 2007, 80).**

Rotaļa rada bērnam emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, brīvības un drošības sajūtu, ļauj realizēt sevi, apjaust savas intelektuālās iespējas, veiklību, ļauj bērnam iepazīt pasauli, attīsta iztēli, jaunradi, sevišķi, ja bērnam ir vēlme un prasme izmantot dažādus mākslas veidus, rotaļā bērns cenšas izteikt savus pārdzīvojumus (Dzintere, Boša, 1997, 16).

Rotaļa ne tikai vispusīgi attīsta bērnu, bet arī kalpo kā ļoti pozitīva augsne radošuma attīstībai. Lai arī rotaļa ir bērna pasaules izpausme, nozīmīga vieta ir pieaugušā lomai.

Vecākā pirmsskolas vecuma bērns caur rotaļu attīstās un pilnveidojas, tā ir galvenā bērna darbība pirmsskolā. Rotaļa bērnam dod iespēju attīstīt visas savas prasmes un iemaņas. Rotaļa ir daudzfunkcionāla. Tai piemīt kognitīvās funkcijas, sociālās funkcijas, darbības funkcijas, kā motivējošā, imitācijas, radošā, kompensējošā un rekreatīvās funkcijas.

Katrs bērns vēlas radoši darboties, ko pauž savās radošajās rotaļās, kur viņš izmanto savu pieredzi, bagātina to savā personīgajā, neatkarīgajā rotaļu darbībā. Radošās rotaļas būtībā ir sarežģīts iekšējs process, kas saistīts ar bērna domāšanu, iztēli, fantāziju, jaunradi. Savu radošo izdomu bērns savij ar realitāti, ka rezultātā bērns pauž savu iniciatīvu un radošo aktivitāti un patstāvību. Tieši radošās rotaļas sekmē bērna jūtu, prāta un gribas attīstību, kas ir pamats radošas personības attīstībai.

## 1.4. Pieaugušā un bērna sadarbība rotaļā radošās darbības sekmēšana

Bērna un vides mijiedarbības centrā atrodas bērns kā personība kopveselumā (kognitīvais, emocionālais, sociālais, morālais aspekts un motīvs, vajadzību, interešu attīstības iespējas). Bērns dzīvo mikrovidē – ģimenē, bērnudārzā, skolā – tā ir mācīšanās vide, ko veido cilvēki, lietas, daba, fiziskā vide, audzināšanas līdzekļi. Bērns, darbojoties šajā vidē, pats sevi motivē darbībai. Pedagoģis ir vides daļa ar savu vērtību sistēmu, kā arī vidutājs makrovides un mikrovides materiālās un garīgās kultūras iedzīvināšanā. Viņš ir palīgs un pastiprinātājs bērna vērtību veidošanās procesā. Bērns saņem no vides attīstībai nepieciešamo informāciju, bet bērna paša darbība ir šīs informācijas pārstrādes līdzeklis (Jurgena, 1999, 114). Bērni ir zinātkāri, iekšēji aktīvi un ārēji darbīgi. Viņi labprāt pakļaujas pieaugušo vadībai, ja viņu personību neapspiež, bet pretēji tam, - ja ļauj brīvi attīstīties bērna autonomai „ES” identitātei (E. Eriksons), viņi caur šo pieredzi, ar nopietnu izpratni kļūst par radošām personībām, par brīviem, atraisītiem, pašcieņas pilniem cilvēkiem.

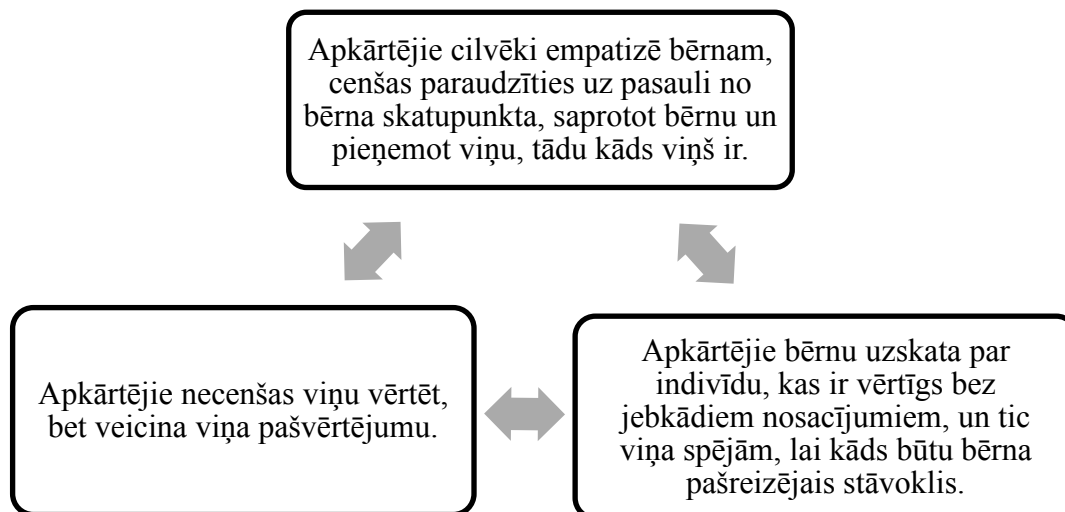
Rotaļa ir pārdzīvoto iespaidu radoša apstrāde. Jo bagātāka bērna pieredze, jo vairāk ir materiāla ko izmanto viņa iztēle, jo saturīgākas un dziļākas ir viņa rotaļas. Rotaļa tā nav tikai atmiņas par pārdzīvotajiem iespaidiem, bet to radoša pārstrāde, kad bērns kombinē pieredzē esošus datus, lai veidotu jaunu realitāti, kas atbilst viņa vajadzībām un interesēm. Taču tieši tāpēc, ka iztēle strādā ar materiāliem, kas ņemti no dzīves, jācenšas panākt, lai bērns varētu barot savu iztēli un pielietot to atbilstošu uzdevumu risināšanai, norūdītu sevi un paplašināt un savu redzesloku. Bet tāpēc viņiem nepieciešams augst apstākļos, kas mājās un bērnudārzā ir bagāti ar impulsiem un stimuliem, attīstīties vispusīgi (Rodari, 1988, 238).

Pirmsskolas vide un vairums mācību uzdevumu ir veidoti, lai sekmētu tradicionālās domāšanas attīstību. Tā rezultātā cilvēki bieži vien spēj atrisināt kādu konkrētu uzdevumu, bet ir bezpalīdzīgi, saskaroties ar problēmām dažādās dzīves situācijās, jo to risināšana prasa intelektuālo stratēģiju dažādību. Šeit izvirzās nepieciešamība pēc radošās domāšana (Sternberg, Lubart, 1999).

Personības attīstību sekmē ikviena darbība. Taču radošās personības attīstībā prioritāte ir bērna radoša patstāvīga darbība ļoti plašā laukā. Tā jau bērnībā ir sociāli nozīmīga. Bērnu radošās darbības veidi kopš pirmsskolas ir attīstošās rotaļas. Bērnu literatūras lasīšana, vārda māksla, dziedāšana, kāda instrumenta spēle, ar folkloru saistītas darbības kādos etnogrāfiskos ansambļos, brīvas fiziskas kustības, ritmika un estētiskās jomas darbības veidi. Ir nepieciešams atbalstīt visu veidu bērnu radošo darbību (Hibnere, 1998, 13).

D. Dzintare un I. Stangaine raksta, ka bērnu jaunrades attīstībai nepieciešama, priekšmetiska vide, kas rosina bērnu darbībai, rotaļu biedri. Svarīga ir iepriekšēja pieredze,

pārdzīvojumi un bērna vēlme esošo pieredzi izmainīt rotaļas gaitā, kā arī pieaugušo atbalsts (Dzintere, Stangaine, 2007, 107). Ikviens bērns piedzimst ar radošām spējām, taču pieaugušā pienākums ir nodrošināt klimatu, kas sniegtu atbalstu bērna radošajiem pūliņiem. Psihologs Karls Rodžers (Carl Rogers) (Fišers, 1990, 53) teicis- lai cilvēks varētu radoši darboties, viņam nepieciešamas divas lietas: psihiskā drošība un psihiskā brīvība. Bēnam psihiskās drošības izjūtu var radīt trīs savstarpēji procesi (sk. 7. attēlu).




### **7.attēls. Psihiskās drošības izjūtas procesi**

Pieaugušais var brīvi izpaust savu attieksmi, bet nedrīkst vērtēt bērna personīgās īpašības. Bērna radošās spējas izplaukst, ja viņš izjūt, ka tuvie cilvēki izturas sirsnīgi un atzinīgi. Psihiskās brīvības izjūta veicina radošās spējas, sagādājot bērnam izpausmes brīvību. Bērna izturēšanās veidam ir nepieciešams noteikt zināmas robežas, un tās jāpielāgo sabiedrības vajadzībām, bet viņa radošā gara simboliskās izpausmes nevajag ierobežot. Bēnam jājūtas pietiekami drošam, lai viņš varētu izmēģināt kaut ko jaunu, juzdamies brīvs to darīt. Radošā klimatā gan bērni, gan pieaugušie vērtē savdabīgumu, nevis pakļaušanos citu spriedumam, ideju dažādību, nevis vienādību. Atbalsts jāsniedz nevis piesardzīgai patībai, kas tiecas pēc garantijām, bet tādai, kas vēlas eksperimentēt. Radošu klimatu nodrošina saskarsme. Teiktais vai nu palīdz radīt gaisotni, kurā var droši dalīties domās un prātojumos, vai arī saposta radošo klimatu (Fišers, 1990, 53).

Pret bērnu jāizturas ar augstsirdīgu izpratni, cenšoties neuzsvērt viņa kļūdas, cenšoties uzslavēt par pūlēm. Svarīgi ir ticēt bērna veiksmei. Nepieciešamas bērnam sagādāt stimulu un raudzīties vai vienā vai otrā jomā bērnam veicas. Visspēcīgākais stimuls ir veiksmīgs rezultāts. Radošā domāšana saistās ar risku. "Lai uzsāktu kaut ko radošu vajadzīga drosme. Tiklīdz kādam rodas jauna ideja viņš ir ar to viens pats." Tarens (Torance) Ja cilvēks vēlas aizstāvēt savas idejas un izjūtas, viņam nepieciešama spēcīga pašapziņa. Bērna pašcieņu veido ne vien pārliecība ko mēs viņam radām ar vārdu un darbu palīdzību, bet arī piemērs ko rādām būdami

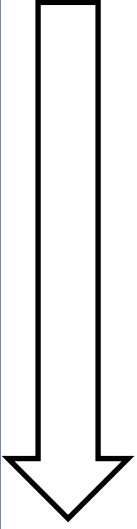
vecāku un skolotāju lomā. Pieaugušiem jāstiprina arī sava pašcieņa, jābūt pārliecinātiem par savām radošajām spējām, jo ar to kādi paši esam, varam iemācīt daudz vairāk nekā ar to, ko runājam (Fišers, 1990, 55). R.Fišers raksturo pieaugušā darbību, kas iedrošina bērnu radoši domāt (skat.8.att.).



- Nesteidzina, velta uzmanību bērna domām.
- Nekritizē, pieņem bērna lēmumus un optimistiski raugās uz rezultātiem.
- Uzsver patstāvību, uzskata, ka paveikt ir iespējams.
- Uzmanīgi klausās, pauž patiesu interesi, ņem vērā bērna intereses.
- Uzaicina bērnu izmēģināt jaunas idejas, kopīgi uzņemas risku.
- Labprāt sniedz palīdzību- ir pieejams bērnam.
- Izturas kā pret līdzīgu- domā kopīgi ar bērnu.
- Uzskata, ka no kļūdām mācās.
- Uzdod atvērtos jautājumus un novērtē radošās idejas.
- Rosina spēlēties.

**8.attēls. Pieaugušā darbības, kas iedrošina bērnu radoši domāt.**

Šķēršļi radošai domāšanai var būt iekšēji, un tādā gadījumā tos nosaka ieradumu, izjūtas, pieredze vai piesardzīgas personas struktūra. Tie var būt arī ārēji, un tad tos nosaka apkārtējā vide vai cilvēki. Nav viegli atrast pareizu radošā klimata līdzsvaru ikvienam bērnam. Ja augsne un radošais klimats izraudzīti pareizi, nepieciešama sēkļa- stimul, jo tikai tad var sākties radošais process (Fišers, 1990, 57). R.Fišers nosauc pieaugušā darbības, kas nomāc bērna radošo domāšanu (skat.9. att.).



- Nevērīgs.
- Kritizē, izturas autoritāri.
- Pesimistisks, jau iepriekš paredz rezultātu.
- Veicina bērna atkarību.
- Izturas neatzinīgi, izpauž pārākumu un izsmej bērnu.
- Noraida jaunas idejas, neinteresējas par bērna idejām.
- Uzspiež lēmumus, steidzina bērnu.
- Turas pie sastingušiem ieradumiem, neatsaucīgs.
- Valdonīgs, noniecina ieteikumus.
- Pārtrauc bērnu, izprašņā. (Fišers, 1990, 56)

**9.attēls. Pieaugušā darbības, kas nomāc bērna radošo domāšanu.**

Atdarināšana ir primārais un universālais bērna attīstības un pieredzes apgūšanas mehānisms, kas sekmē jaunu spēju apguvi. Pozitīvā un bērnam pievilcīgā parauga atdarināšana aizkavē viņa attīstību (Dzintere, Stangaine, 2007, 97). Tādēļ būtiska loma radošuma attīstības veicināšanā ir pirmsskolas izglītības pedagogam, kurš bērna radošuma attīstību vada un veicina izmantojot dažādas metodes, rotaļu nodarbības un organizējot dažādas situācijas, kurās bērna radošumam attīstīties. Būtiski, ka bērna radošuma attīstīšana tiek uzsākta jau pirmsskolā, kad bērna personības attīstība ir procesā un bērns spēj mācīties, un attīstīt dažādas savas personības šķautnes visdažādākajos veidos, turklāt nav izveidojies stingri noteikts un stereotipisks skatījums uz lietām un to kārtību.

Radoša pedagoga iespaidā bērni var pilnvērtīgi attīstīt savu kreativitāti dažādās darbību un izpausmju jomās. Radošas personības ir sabiedrības bagātība, un tās ir iespējams vairot, vispirms jau atraisot un attīstot savu radošumu. L.Maskēviča atsaucoties uz R.Bebri raksta, ka, pedagogs ir radoša profesija – reizē aktieris un režisors. Atrasisit bērnos esošo radošuma potenciālu spēj tikai radošs skolotājs ar brīvu domāšanu, pedagoģisku azartu, bērnu mīlestību. Tāpēc ir nepieciešama vēlme izzināt veidus un līdzekļus, lai rastos pārliecība par savām spējām veidot tādu mācību procesu, kas būtu motivējošs gan bērniem, gan skolotājam.

Kreativitātes izpausmes ir cieši saistītas ar emocionāliem faktoriem, starppersonu attiecību īpatnībām un motivējošas atmosfēras, kas rosina radošo spēju izpausmi. To ietekmē arī pieaugušā kompetence, motivācija, emocijas un vide. Pieaugušajam var būt visi iekšējie resursi, lai domātu radoši, bet bez vides atbalsta šī kreativitāte var arī neizpausties. Tas nosaka pedagogam nepieciešamību mācību procesā izvairīties no trafaretām situācijām, un censties atrast vēl nebijušas, kuras var radīt gan iztēlē, gan arī realitātē. Pedagoga uzdevums ir palīdzēt bērniem apzināt savus iekšējos resursus, lai sekmētu viņu pašrealizācijas izpausmes (Burceva, Davidova, Kalniņa, Lanka, Mackēviča, 2010).

Bērns jūtas drošs, ja vide ir organizēta tā, ka viņš nebaidās kļūdīties un bērns nebaidās, ka tiks negatīvi novērtēts. Taču tas nenozīmē, ka vērtējums nav nepieciešams. Vērtējumam ir jābūt. Bērns to gaida. Pirmsskolas vecumā bērnam ir nepieciešams izjust panākumus. Tādēļ svarīgi ir pozitīvs vērtējums, kurš rada ticību sev. Katrā bērņā var atrast kaut nelielus sasniegumus (Baha, 2008, 5). Vispirms jārada bērņā drošības izjūta, ticība saviem spēkiem, pārliecība – es varu! Panākumi būs pamats, uz kura attīstīsies un veidosies visas pārējās prasmes un varēšanas (Baha, 2008, 4).

I.Pudāne min šādus bērna radošuma veicināšanas ieteikumus. Pedagoģisko darba procesu veidot radošu, saturiski bagātu un interesantu, iesaistot tajā katru bērnu, atbilstoši viņa spējām ( sk. 10.attēlu ).



**10.attēls. Radošs pedagoģiskais process**

Radoši pedagoģiskajā procesā plānot darbības, kuras ir rosinošas, cienīt bērnu kā personību, rēķināties ar viņa vēlmēm un vajadzībām, ļaut eksperimentēt, kļūdīties, fantazēt un savās fantāzijās dalīties ar citiem. Ļaut bērnam ar entuziasmu izmēģināt dažādas aktivitātes, lai viņš spētu izvērtēt, kuras darbības viņu patiešām aizrauj. Aktivizēt vizuāli radošās darbības: zīmēt, līmēt, veidot utt. Piedāvāt mākslinieciskās izpausmes: dziedāt, dejot, spēlēt radošas un teatrālas rotaļas, klausīties mūziku un tās pavadībā, ļaut bērnam brīvi kustēties. Piedāvāt darbības ar priekšmetiem, no dažādiem materiāliem – koka klučiem, kartona kastēm, plastmasas pudelēm utt., konstruēt un veidot interesantus, iztēlē radītus, sadzīvē nebijušus priekšmetus. Svarīgi bērnu iepazīstināt ar daudzveidīgiem literāriem darbiem, lai iztēlē spētu iejusties varoņu tēlos un, pēc vajadzības, tos radoši attēlot. Pašam sacerēt stāstus izveidot savu grāmatiņu. Piedāvāt rotaļas ar pārgērbšanos, kam bagātīgs rekvizītu klāsts – katra bērna interesēm un vēlmēm, ļaut bērniem pašiem izvēlēties sev atbilstošus tērpus. Aktivizēt vērojumus dabā: vērot kokus, kukaiņus, putnus, vērot debesis, lietu- sajūst kā slapjās pīles nosēžas uz plaukstas utt. Pēc novērotā, bērns pēc sajūtām, attēlo to (Pudāne, 2011).

Galvenais ir procesā ļaut vaļu neierobežotai fantāzijai un izvairīties no norādēm par pareizu vai nepareizu pieeju galarezultāta sasniegšanā, jo jāatceras, ka pats process ir būtiskais bērna radošuma spējas attīstībā un nevis galarezultāts (pabeigtais projekts un izgatavotais priekšmets). Bērns mācās būt radošs tieši tai brīdī, kad viņš ir šajā procesā iesaistīts un tai brīdī piedzīvotās izjūtas un atklāsmes arī būs noteicošas, kas vēlāk, jau pieauguša cilvēka dzīvē, ļaus vienmēr paturēt un pilnveidot radošuma dzirksti.

Būtiski, ka bērna radošuma attīstīšana tiek uzsākta jau pirmsskolā, kad bērna personības attīstība ir procesā un vēl nav izveidojies stingri noteikts un stereotipisks skatījums uz lietām un to kārtību. Lai bērns varētu radoši darboties, viņam nepieciešamas psihiskā drošība un psihiskā brīvība, kad apkārtējie cilvēki empatizē bērnam, cenšas paraudzīties uz pasauli no bērna skatupunkta, saprotot bērnu un pieņemot viņu, tādu kāds viņš ir.

Atdarināšana ir primārais un universālais bērna attīstības un pieredzes apgūšanas mehānisms, kas sekmē jaunu spēju apguvi. Atrasisīt bērnos esošo radošuma potenciālu spēj tikai radošs pieaugušais ar brīvu domāšanu. Jo bagātāk ir bērna pieredze, jo vairāk ir materiāla ko izmanto viņa iztēle, jo saturīgākas un dziļākas ir viņa rotaļas.

Šķēršļi radošai domāšanai var būt iekšēji- ieradums, izjūtas, pieredze vai piesardzīgas personas struktūra. Tie var būt arī ārēji- apkārtējā vide vai cilvēki. Ir nepieciešams atbalstīt visu veidu bērnu radošo darbību- bērnu literatūras lasīšana, vārda māksla, dziedāšana, kāda instrumenta spēle, brīvas fiziskas kustības, ritmika un estētiskās jomas darbības veidi.

# Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanas iespējas rotaļā

## 2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Par empīriskā pētījuma bāzi tika izvēlēta X pirmsskolas izglītības iestādes jauktā vecuma grupas 11 vecākā vecumposma (5-6 g. v.) bērni (6 zēni, 5 meitenes). Lai sagatavotos pētījumam tika izstrādāts pētījuma realizēšanas plāns un izvēlētas pētīšanas metodes.

### Pētījuma plāns:

1. Empīriskā pētījuma kritēriju izstrāde radošuma attīstības vērtēšanai.
2. Empīriskā pētījuma norise.
  - 2.1. Sākotnējā bērnu izpēte pēc izstrādātajiem kritērijiem.
  - 2.2. Darbs ar bērniem.
  - 2.3. Noslēguma bērnu izpēte.
3. Empīriskā pētījuma datu analīze.

Pētījuma veikšanai tika izmantota pedagoģiskā novērošana. Tā ir empīriskā pētniecības metode, kuru parasti lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzi, teorētisko pētījumu patiesumu. Novērojumā gūtā informācija tiek apkopota un analizēta. Pēc A.Šponas domām novērojums pedagoģijā ir nozīmīgs, jo šī metode ļauj precīzāk izprast bērna rīcības nianšes un jēgu. Novērošanas centrā ir cilvēks ar savu gribu, sajūtām un izjūtām, darbīgs un zināt gribošs-tātd cilvēku iespējams uztvert, kā veselumu ikdienas procesos. (Špona, 2004, 92)

Novērošana ir metode, ar kuras palīdzību pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Novērošana var būt atklāta, kad pedagogs novēro bērnus un viņi zina, ka tiek novēroti vai arī slēpta, kad bērni nezina, ka tiek novēroti. Pētījumā tiks izmantota slēptā novērošanas, lai bērns varētu brīvi un radoši darboties savās radošajās rotaļās un netiktu traucēts ar skolotājas novērošanu.

## 2.2. Empīriskā pētījumu norise

Lai pārbaudītu hipotēzi- *Vecākā pirmsskolas vecumposma bērnu radošuma veicināšana rotaļā būs veiksmīga, ja gūtos pārdzīvojumus atspoguļo savā radošā rotaļā un pedagogs to atbalsta*, tika pētīta bērnu radošā attīstība rotaļā. Darba autore, balstoties uz Z.Lūciņas

ieteikumiem, bērnu daudzpusīgai izpētei novērojot, izstrādāja kritērijus radošās darbības sekmēšanai rotaļā. (Skat 1.tabulu).

*1.tabula. Kritēriju tabula*

Nr.	Kritērijs	A. līmenis	B. līmenis	C. līmenis
1.	<b>Izrāda interesi par radošo darbību</b>	Radošās aktivitātēs iesaistās ar prieku. Izrāda zinātkāri, uzdod jautājumus un izsaka nozīmīgus vērojumus.	Radošās aktivitātēs iesaistās ar pieaugušā atbalstu. Reti izrāda zinātkāri, uzdod jautājumus un izsaka nozīmīgus vērojumus.	Radošās aktivitātēs iesaistās ar pieaugušā atbalstu. Reti izrāda zinātkāri, neuzdod jautājumus un neizsaka nozīmīgus vērojumus.
2.	<b>Darbojas ar iztēli un prot attēlot</b>	Materiālus un idejas izmanto oriģinālos veidos – saista iepriekšējo pieredzi ar nezināmo. Lietas un situācijas uztver radoši.	Ar pieaugušā atbalstu materiālus un idejas izmanto oriģinālos veidos – saista iepriekšējo pieredzi ar nezināmo. Ar pieaugušā palīdzību lietas un situācijas uztver radoši.	Materiālus un idejas reti izmanto oriģinālos veidos – saista iepriekšējo pieredzi ar nezināmo. Ar grūtībām lietas un situācijas uztver radoši.
3.	<b>Prot sevi radoši izteikt dažādās jomās</b>	Izpauž sevi mūzikā, kustībā, mākslās utt. Izsakot jēdzienus, idejas, jūtas viegli pielāgojas.	Ar pieaugušā aicinājumu izpauž sevi mūzikā, kustībā, mākslās utt. Izsakot jēdzienus, idejas, jūtas neveikli.	Neizpauž sevi mūzikā, kustībā, mākslās utt. Neizsaka jaunus jēdzienus, idejas. Grūti pielāgojas.
4.	<b>Personiskā attieksme</b>	Pauž savu viedokli par atšķirīgām idejām vai lietām. Meklē oriģinālas situācijas. Atsakās piedalīties aktivitātēs kas nepatīk.	Ar pieaugušā palīdzību pauž savu viedokli par atšķirīgām idejām vai lietām. Reti meklē oriģinālas situācijas. Ar pieaugušā palīdzību atsakās piedalīties aktivitātēs kas nepatīk.	Nepauž savu viedokli par atšķirīgām idejām vai lietām. Darbojās ierastās situācijās- nemeklē oriģinālas situācijas. Nepieņem pieaugušā palīdzību, lai atteiktos piedalīties aktivitātēs, kas nepatīk.

Radošums- jēdziens, kas sevī ietver gan procesu, gan rezultātu, gan ļoti plašu personības īpašību kopumu ir ļoti daudzšķautņains un arī tā izpausmes bērnu aktivitātēs ir ļoti daudzpusīgas.

### **Pētījuma dalībnieki.**

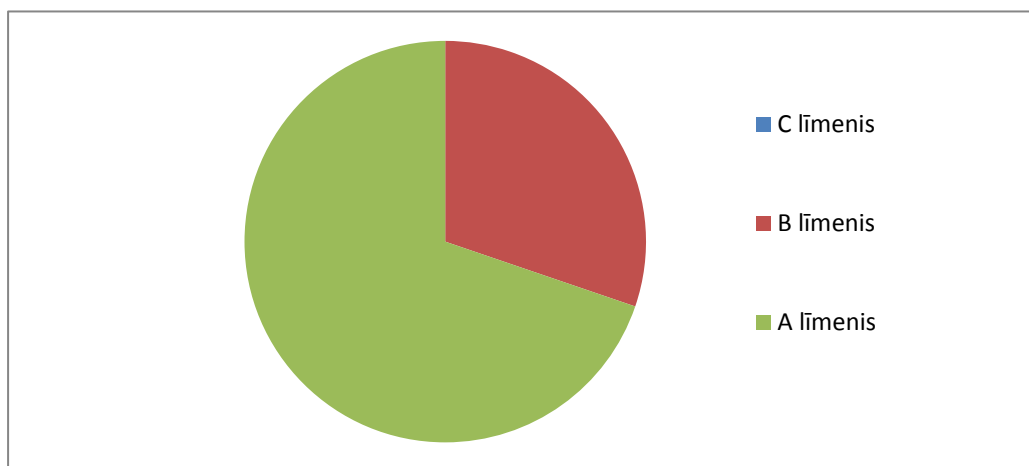
Pirmsskolas izglītības iestādes X 11 bērni un 4 audzinātājas.

Tika novēroti 11 vecākā pirmsskolas vecumposma bērni radošās rotaļas laikā. Radošuma attīstība tika vērtēta 3 līmeņos (A līmenis, B līmenis, C līmenis), nosakot, kādā attīstības līmenī ir katrs no izvirzītajiem kritērijiem. Pētījuma sākumā tika veikta novērošana un iegūtie rezultāti atspoguļoti 2.tabulā (skat. 2. tabulu).

**2.tabula. Radošuma attīstības līmenis pētījuma sākumā**

	Izrāda interesi par radošo darbību	Darbojas ar iztēli	Prot sevi radoši izteikt dažādās jomās	Personiskā attieksme
Hanna	B	A	B	B
Nora	B	A	B	A
Justs	A	A	A	A
Kalvis	A	B	B	B
Nika	B	B	B	A
Pauls	A	A	A	A
Miķelis	B	B	B	B
Dārta	A	A	A	A
Dāvis	A	A	A	A
Marta	A	A	A	A
Nikola	A	A	A	A

Izpētot iegūtos datus un apvienojot tos kopīgā diagrammā (sk.11.attēlu.), var redzēt, ka grupai kopumā radošā attīstība ir visai augstā līmenī (A līmenis) dažādās tās izpausmēs. Bērnos radošās izpausmes var novērot regulāri un tās atrodas aktīvā attīstībā. Ne tikai grupa kopīgi uzrādīja augstus rādītājus, bet arī katrs bērns individuāli attīstās, kā radoša personība. Nevienam bērnam netika novērots zems radošās attīstības līmenis, kad radošās attīstības kritēriji nebūtu novēroti.

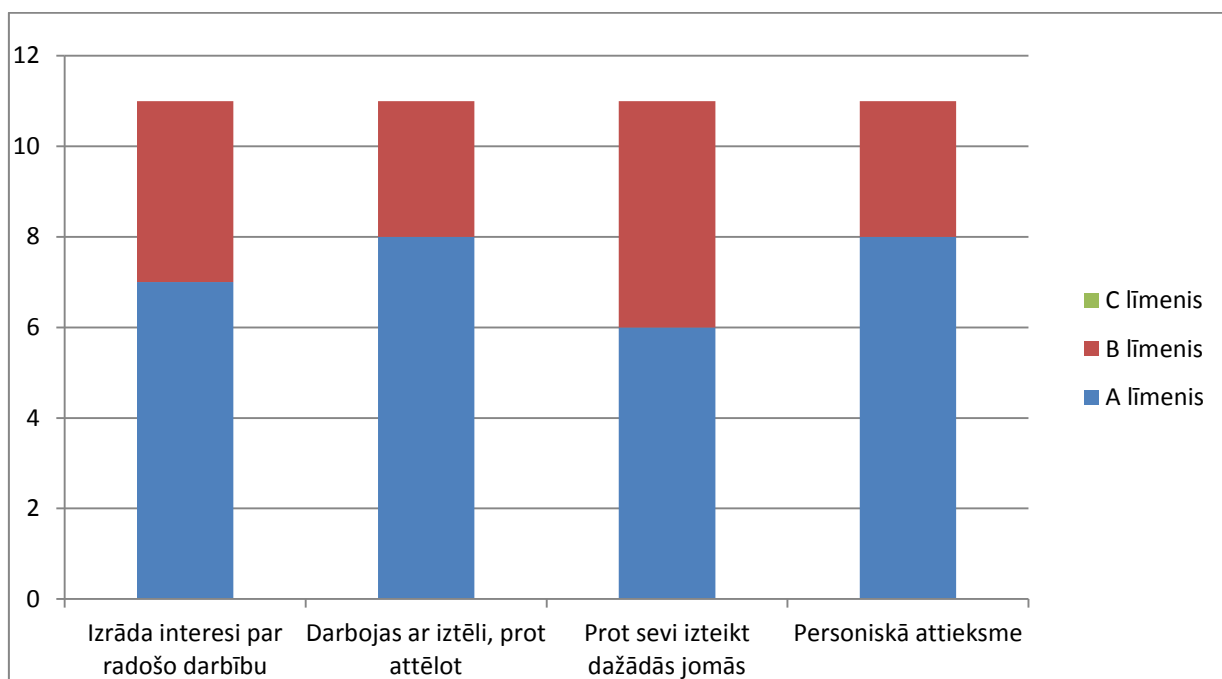


**11.attēls. Kopīgie grupas radošuma attīstības rādītāji**

Kā diagrammā parādīts, lielākā daļa bērnu (Justs, Kalvis, Pauls, Dārta, Dāvis, Marta, Nikola) ierindojas grupā, kur radošuma attīstības kritērijus novēro regulāri. Šie bērni Radošās darbībās iesaistās ar prieku, izrāda zinātkāri- izsaka nozīmīgus vērojumus, bieži uzdod jautājumus. Viņos var novērot spēju brīnīties, kas liecina par lieliem fantāzijas spēkiem. Darbojoties ar iztēli, viņi viegli darbojas ar piedāvātajiem materiāliem- tos savās rotaļās izmanto oriģinālos veidos. Radošajā rotaļā brīvi izpaužas mākslā, mūzikā, kustībā. Bērni bieži spēlē dažādus koncertus, dejo, rāda pasakas. Iesaistās viens otra radītajā un vadītajā rotaļā. Var

pamanīt kā iepriekšējā pieredze- gūtie pārdzīvojumi un piedzīvojumi tiek izspēlēti pašiem savos koncertos un pasakās.

Izpētot radošuma kritēriju attīstības vidējos rādītājus grupā (sk. 12. attēlu) var novērot, ka izvirzītie kritēriji izpaužas diezgan aktīvi. Regulāri var novērot, ka bērni darbojas ar iztēli- materiālus un idejas izmanto oriģinālos veidos. Pauž savu personīgo attieksmi- brīvi izsaka dažādus viedokļus un meklē oriģinālas pieejas situācijām. Nedaudz zemāks līmenis novērojams bērnu interesē par radošo darbību un prasmē sevi izteikt dažādās jomās.



**12.attēls. Bērnu radošuma attīstība**

Turpinājumā tika novērots, kā dažādās situācijās grupā izpaužas katrs no izvirzītajiem kritērijiem.

**1. kritērijs. Izrāda interesi par radošo darbību.**

Šis izvirzītais kritērijs bērnos ir novērots diezgan bieži un atrodas augstā attīstības līmenī. Bērni ļoti labprāt iesaistās piedāvātajās aktivitātēs. Brīvā laikā reti novērojami brīži, kad meklē nodarbes- galvā ir gatavas idejas, kuras steidz radošajā rotaļā realizēt.

Piemēram. Marta (5g.v.) nenogurdama spēj brīnīties par apkārtējo dabu. Ir fantāzijas pilns savs viedoklis par lietām un situācijām, to arī aktīvi pauž. Pastaigas laikā gan pati, gan pedagoga rosināta pēta apkārtējo vidi. Pētot koka stumbru ar dažādiem dobumiem, sūnām spēja uzburt veselu pasauli- šis koks ir Vinnija Pūka māja. Tur ir istabiņas ar logiem (koka dobumi), trepes (koka mizas), paklāji (sūnas). Uz jautājumu- kā Vinnijs Pūks tiks mājās pa tik mazām trepītēm atbild, ka tās ir viņa ciemiņiem zirneklim un princesei. Viņa Vinnijam uzbūvēšot citas trepes. Marta sarindo koka pakājē mazas koka lapiņas-trepes.

Ja bērns pēc dabas ir klusāks, nedrošāks arī jautājumi neizskanēs bieži. Interese par radošu darbību saistīta ar bērna aktivitāti- cik bērns ir pēc rakstura aktīvs, atvērts, drošs. Tāpēc zemāks zinātkāres līmenis ir novērojams klusākiem- intravertākiem bērniem.

Piemēram, Nora (6g.v.) - ļoti lēnprātīga, intraverta meitene. Viņai vajadzīgs ilgāks laiks, lai novērotu situāciju un izlemtu tajā iesaistīties. Ja bērni uzrunā Noru atkārtoti un dažādos veidos, viņa labprāt iesaistās radošās rotaļās. Reti izvēlēšies vadošo lomu, vispirms izmēģinās citu piedāvāto aktivitāti, tad labprāt radoši izpaudīsies savā rotaļā.

## **2. kritērijs. Darbojas ar iztēli un prot attēlot.**

Bērni materiālus un idejas izmanto oriģinālos veidos, situācijas uztver radoši. Vide un materiāli ar ko bērni darbojas, liek būt radošiem. Lielākā daļa rotaļlietu nav "gatavās"- tie ir dažāda veida izejmateriāli- visdažādāko veidu kluči, bumbas, čiekuri, kastaņi, bluķīši, dažādi audumi, trauki, grozi, kastes, akmentiņi, gliemežvāki u.c. Rotaļlietas transformējas par jeb ko. Bērnu rotaļu vide ir ļoti "dzīva". Bērni drīkst pārvietot gandrīz visas mēbeles telpā, tādējādi radot kaut ko pilnīgi jaunu ne tikai iztēlē, bet arī reālajā telpā. Visas pieejamās mantas ir pēc iespējas no dabiskāka materiāla, to krāsa nav mākslīgi paspilgtināta, tādā veidā nepārkairinot bērna uztveri, bet tieši otrādi, ļaujot daudz niansētāk uztvert tās. Darbojoties bērniem tādā vidē, materiālus un situācijas uztvert radoši nesagādā nekādas grūtības. Bērnu fantāziju spēki tiek trenēti ik dienu.

Piemēram, bērni no plauktiem, galdiem, krēsliem, audumiem pagatavoja kuģi, kas ārēji nemaz nelīdzinājās kuģim. Bērnu iztēlē darbojās lieliski, spēle bija aizraujoša. Viņi katrs savā iztēlē radīja kuģi un mēģināja to uzbūvēt. Un tas nevienam netraucēja, ka sākotnējās ieceres, kādam jāizskatās kuģim, katram bija savas. Viņi tik nesa materiālus un nepārtraukti radīja ar vien jaunu tēlu topošajam kuģim. Savukārt Pauls(5g.v.) radoši izpaudās lomu rotaļās, viegli mainīja tēlus, radoši tos pārveidoja. Radās ideja satikt jūrā pirātu kuģi. Bez materiāliem radīja iedomu kuģi, to vadīja. Nebija vajadzīgas kādas mantas, tērpi, lai mainītu rotaļu tēlus. Pauls ērtāk jūtās tēlu pasaulē, ne tik bieži darbojas ar materiāliem- tos pārveido, rada no jauna.

Nika (6g.v.) šajā spēlē labprāt radoši spēlējās ar lietu vidi, bet viņa nebija tik vērīga uz jauno. Atteicās izmantot jaunas mantas, idejas rotaļai. Nav tik elastīga attiecībā ar vienaudžiem- nelabprāt mainīja spēles gaitu, ja kāds bērns gribēja pievienoties ar savām idejām. Bet pati labprāt radīja rotaļu un tajā arī darbojas.

## **3. kritērijs. Prot sevi radoši izteikt dažādās jomās.**

Bērni paši spēlē dažādus koncertus, deju, rāda pasakas. Iesaistās viens otra radītajā un vadītajā rotaļā. Var pamanīt kā iepriekšējā pieredze- gūtie pārdzīvojumi un piedzīvojumi tiek izspēlēti pašiem savos koncertos un pasakās. Var novērot reizes, kad bērni vārds vārdā attēlo iepriekš dzirdēto pasaku. Bet biežāk ir reizes, kad bērni paši rada savas pasakas, pauž savus piedzīvojumus un pārdzīvojumus, izdomā notikumu gaitu. Viņiem nav vajadzīgas lellītes, ar kurām attēlot kādu tēlu pasakā, pietiek ar drāniņu, kas sasieta mezgliņā, lai tās būtu cilvēka tēls un pietiek paņemt citas krāsas audumu un tā jau ir princese.

Piemēram, interesanti bija vērot koncertu, kurā uzstājās 3 meitenes- viena dziedāja, viena dejoja, viena spēlēja mūzikas instrumentu. Par pirmo dziesmu, kuru visas meitenes zināja viņas vienojās, pārējās tika sacerētas uz vietas. Katrai ar vien bija jā sacer jauna dziesma, muzikālais padziņojums un dejas. Koncerts nevarēja vien beigties. Bija aizrautīgi vērot kā meitenes mēģināja sadarboties viena ar otru un radīja ar vien jaunas idejas.

Nelielas grūtības dažiem bērniem sagādā būt radošiem valodā- izsakot jēdzienus, idejas, jūtas. Tas mēdz traucēt veiksmīgi komunicēt ar vienaudžiem- paust savu domu, ideju. Piemēram, Dārta(5 g.v.). Materiālus un idejas izmanto radošos veidos. Labprāt iesaistās radošās aktivitātēs. Ne vienmēr veikli prot aizstāvēt savu viedokli radošajā rotaļā, trūkst valodas veiklības. Vairāk ir darītāja nekā runātāja. Pēc dabas klusa, kautrīga meitene, bet stingra savā nostājā. Kalvis (6g.v.) pēc dabas diezgan konservatīvs. Labprāt iesaistās aktivitātēs, bet piemīt izteikta taisnīguma sajūta, kas mēdz traucēt būt radošam saskarsmē ar vienaudžiem. Mainoties radošās spēles ritumam, viņam ir ļoti svarīgi saglabāt sākotnējo rotaļas ideju, tādēļ ne vienmēr veiksmīgi izdodas lietas un idejas saistīt jaunā veidā, īpaši, ja jūt kādu netaisnību pret sevi.

#### **4. kritērijs. Brīvi izsaka dažādus viedokļus.**

Bērni labprāt pauž savu viedokli par atšķirīgām idejām vai lietām. Ja pedagogs uzdod visai grupai kādu jautājumu, kur paredzamā atbilde varētu būt līdzīga, bērni aktīvi meklē pēc iespējas oriģinālāku atbildi.

Piemēram, Sāras sveikšana dzimšanas dienā. Skolotāja izsaka vēlējumu un novēl gaviļniecei kādu dāvanu. Bērni steidz katrs izteikt un uzdāvināt vēl neparastāku novēlējumu, lai neviens neatkārtotos. Hanna(6g.v.)- ļoti aktīva, skaļa meitene, aktīvi pauž savu viedokli, bet ērtāk darbojas ar citu radītām idejām.. Radošumu vairāk novēro vārdos nekā darbos. Jaunās idejas izskan daudz, bet netiek līdz galam realizētas.

Piemēram, Miķelis (6g.v.).Aktīvi pauž savu viedokli. Mēdz izsmiet citu bērnu idejas. Intelektuāli ļoti augstu attīstīts. Nav tik radošs un elastīgs attiecībā ar vienaudžiem. Bieži slimības dēļ neapmeklē bērnudārzu, to laiku pavada kopā ar veco mammu, kas daudz piedāvā intelektuālas nodarbošanās. Trūkst sadarbības prasmes ar vienaudžiem, tāpēc radošajās rotaļās ne vienmēr veikli izdodas iesaistīties, labāk patīk novērot. Intelektuālā puse traucē radoši izpausties, daudz kam meklē “zinātnisku” skaidrojumu, to arī aktīvi aizstāv. Pats ērti jūtās zīmējot, kur arī izpauž savu fantāziju.

#### **Darbs ar bērniem.**

Lai arī grupas kopējie radošuma attīstības rādītāji ir visai augstā līmenī ir bērni, kuru radošuma attīstībai izvirzītie kritēriji netiek novēroti regulāri un nepieciešams pedagogu atbalsts. Bērni ir dažādi, un to radošums izpaužas atšķirīgi, tāpēc katrs bērns jāaplūko arvien no savādāka skatupunkta.

Pētījuma gaitā tika pārbaudīta izvirzītā hipotēze: *Vecākā pirmskolas vecumposma bērnu radošuma veicināšana rotaļā būs veiksmīga, ja gūtos pārdzīvojumus atspoguļo savā radošā rotaļā un pedagogs to atbalsta.* Tātad, lai sekmētu radošuma attīstību, ir jāizpilda 3 nosacījumi:

1. Bērniem ir jābūt piedzīvojumu un pārdzīvojumu pieredzei, ko varētu radoši atspoguļot rotaļā.

Viens no veidiem kā bērniem gūt pārdzīvojumus ir būt dabā. Daba sniedz bagātīgu pieredzi. Daba savā daudzveidībā ir lielisks materiāls fantāzijas spēkam. Pedagogi šiem bērniem nodrošina pastaigu katru dienu jebkuros laika apstākļos. Bērni ne tikai rotaļājas pagalmā, bet arī regulāri dodas pastaigā pa mežu. Var novērot, ka pēc pastaigas mežā bērnu rotaļas ir daudz bagātīgākas. Pedagogi rosina bērnus vērot apkārtni. Pats uzdod jautājumus, brīnās par redzēto, izsaka visneticamākos minējumus, kas tas varētu būt, ko ar to varētu darīt. Rada dažādus fantāzijas tēlus. Pedagogi rosina zinātkāri vispirms ar savu piemēru- pats skatās uz lietām radoši un nepārstāj brīnīties par dabas veikumu un bērnu fantāzijas plašumu.

2. Bērniem jābūt pieejamai lietu videi- materiāliem, ar kuru palīdzību atspoguļot gūtos piedzīvojumus un radoši darboties.

Bērnu rotaļu vide ir ļoti "dzīva". Bērni drīkst pārvietot gandrīz visas mēbeles telpā, tādejādi radot kaut ko pilnīgi jaunu ne tikai iztēlē, bet arī reālajā telpā. Rotaļlietas drīkst transformēties par jeb ko. Lielākā daļa rotaļlietu nav "gatavās"- tie ir dažāda veida izejmateriāli- visdažādāko veidu kluči, bumbas, čiekuri, kastaņi, bluķīši, dažādi audumi, trauki, grozi, kastes, akmentiņi, gliemežvāki u.c. Visas pieejamās mantas ir pēc iespējas no dabiskāka materiāla, to krāsa nav mākslīgi paspilgtināta, tādā veidā nepārkairinot bērna uztveri, bet tieši otrādi, ļaujot daudz niansētāk uztvert tās. Jo mazāk gatavu mantu, jo vairāk iztēle tās var pārveidot. Darbojoties bērniem tādā vidē, materiālus un situācijas uztvert radoši nesagādā nekādas grūtības. Bērnu fantāziju spēki tiek trenēti ik dienu.

3. Bērniem ir jāsaņem pedagogu atbalsts savām radošajām rotaļām.

Viens no galvenajiem pedagoga atbalsta veidiem bērnu radošuma veicināšanā rotaļā ir veltīt tam pietiekami laiku. Bērniem nereti vajadzīgs tieši laiks. Pedagogi organizē bērna dienu tā, lai brīvajai rotaļai atvēlētu maksimāli daudz laika, gan rīta pusē, gan pastaigā, gan pēcpusdienas cēlienā- līdz 6 h dienā. Lai bērni varētu pēc iespējas vairāk laika pavadīt rotaļās, 3 dienas nedēļā tika savādāk organizētas rotaļnodarbības. Uz nodarbību bērni netiek visi kopā aicināti, tādā veidā pārtraucot savu iesākto radošo rotaļu. Bet gan pedagogs pats darbojās (piem. veido, griež, gatavo, u.c.) un bērni, kad paši vēlas pievienojas pedagogam.

Bērni mācās caur atdarināšanu. Svarīgi skolotājam nezaudēt spēju brīnīties. Svarīgi līdzīgi kā bērnam dabā piedzīvot un pārdzīvot. Pašam būt zinātkāram, pētīt apkārtējo vidi, uzdot jautājumus, izteikt visdažādākos minējumus.

Pedagoga attieksme ir izšķiroša katra bērna individuālajā radošuma attīstības izaugsmē. Piemēram, Nora (6 g. v.) - ļoti lēnprātīga, intraverta meitene. Interesi par radošo darbību izrādīja diezgan kūtri. Ja pedagogs ņemot vērā viņas rakstura īpatnības, velta vairāk laika, interese par radošo darbību tikai pieaug. Norai jāļauj pavērot, jādod iespēja darboties citu radošajās rotaļās, tad viņa labprāt izpaudīsies radoši savā rotaļā.

Nika (6 g.v.) pētījuma sākumā labprāt darbojās ar lietu vidi, nelabprāt pieņēma jauno. Viņai nebija tik viegli mainīt rotaļas gaitu. Ja kāds bērns gribēja pievienoties ar savām idejām. Bet pati labprāt radīja rotaļu un tajā arī darbojas. Tas iespējams saistīts ar nedrošību, bet pedagogs ar savu piemēru iedrošina viņu pamēģināt ko jaunu, un risku par neizdošanos uzņēmās kopā ar viņu, Nika daudz drošāk un elastīgāk izturas pret jaunām situācijām. Pedagogs ļauj viņai darboties viņas ritmā, neuzbāžas, drīzāk iedrošina, atbalsta. Tāpēc būtiski pedagogam pieņemt dažādās radošās rotaļas izpausmes.

Pētījuma sākumā Dārtai (5 g.v.) tika novērotas nelielas grūtības būt radošai valodā- izsakot jēdzienus, idejas, jūtas. Tas traucēja veiksmīgi komunicēt ar vienaudžiem- paust savu domu, ideju. Dārta pēc dabas klusa, kautrīga meitene, bet stingra savā nostājā. Pedagogs rūpīgi vērojot Dārtas komunikāciju ar vienaudžiem rotaļas laikā, spēja sniegt nepieciešamo atbalstu- aicināja pārējos ieklausīties Dārtas teiktajā, palīdzot ar vārdiem noformulēt viņas domu.

Kalvis (6 g.v.) pēc dabas diezgan konservatīvs. Mainoties radošās spēles ritumam, viņam ir ļoti svarīgi saglabāt sākotnējo rotaļas ideju, tādēļ ne vienmēr veiksmīgi izdodas lietas un idejas saistīt jaunā veidā, īpaši, ja jūt kādu netaisnību pret sevi. Pedagogam bija svarīgi saglabāt šo pozitīvo Kalvja īpašību- taisnīguma sajūtu. Pedagogi uzslavē viņa spēcīgo taisnīguma izjūtu, bet mudina būt elastīgākam un radošākam- palīdz rast risinājumu, lai saistītu viņa sākotnējo ideju jaunā veidā.

Arī ņemot vērā Miķeļa (6 g. v.) personību un viņa radošuma attīstības līmeni, kur lai arī savu viedokli pauda visai aktīvi, bet grūtības saskarsmē ar citiem bērniem traucēja attīstīties radošai rotaļai, pedagogs atrada veidu, kā attīstīt radošumu. Miķelis labprāt zīmē. Tāpēc pedagogs uzsvēra viņa stiprās puses un ļāva radoši darboties uz papīra.

Bērnu mākslinieciskā izpausmes (izrādes, koncerti utt.) pedagogs rūpīgi vēro vai šim koncertam ir vajadzīgi skatītāji, vai bērns vienkārši sev dzied. Tādā brīdī izturējās cieņas pilni pret bērna radošo rotaļāšanos- atbalstīja, uzslavēja un rosināja pamēģināt vēl savādāk izpausties. No skolotāja puses nebija pieļaujama kritika, vai nevērtīga izturēšanos pret bērnu radošo darbošanos vai atšķirīgi paustajām idejām.

Ja pedagogs rūpīgi vēro bērna rotaļu, izturas pret to ar cieņu, dod pietiekami laiku un ir labs piemērs radošai personībai, bērnam tiek nodrošināts nepieciešamais pedagoga atbalsts radošuma attīstības veicināšanai.

### Bērnu izpēte noslēgumā.

Pētījuma otrajā daļā bērni vēlreiz tika vēroti radošās rotaļas laikā. Pēc iepriekš izmantotajiem kritērijiem tika novērtēts radošuma attīstības līmenis un iegūtie rezultāti atspoguļoti tabulā (skat.3.tabulu).

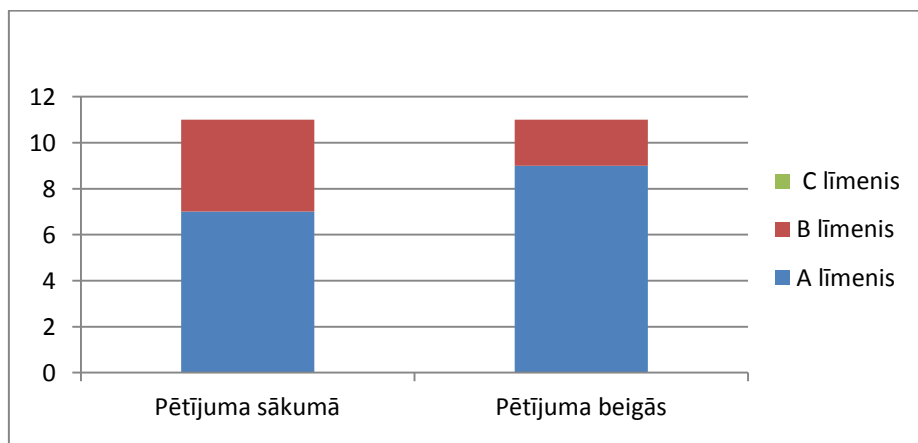
*3.tabula. Radošuma attīstības līmenis pētījuma beigās*

	Izrāda interesi par radošo darbību	Darbojas ar iztēli, prot attēlot	Prot sevi radoši izteikt dažādās jomās	Personiskā attieksme
Hanna	B	A	A	B
Nora	A	A	B	A
Justs	A	A	A	A
Kalvis	A	A	A	B
Nika	A	A	B	A
Pauls	A	A	A	A
Miķelis	B	B	B	A
Dārta	A	A	A	A
Dāvis	A	A	A	A
Marta	A	A	A	A
Nikola	A	A	A	A

## 2.3. Empīriskā pētījuma datu analīze

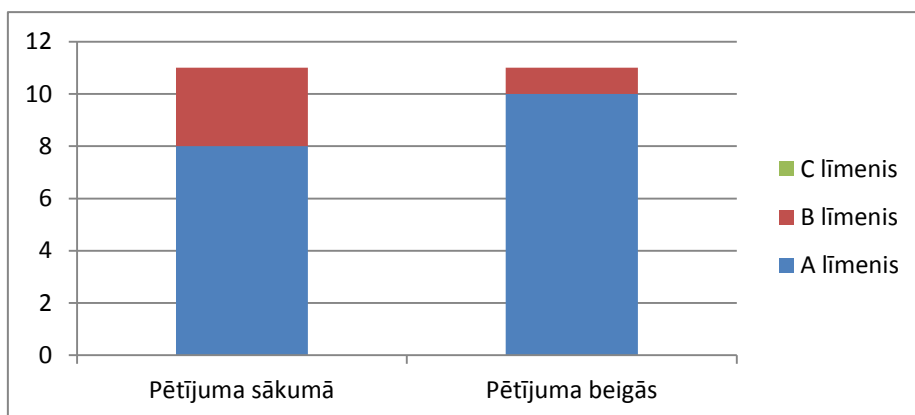
Tika veikti sākotnējo datu salīdzināšana ar otrā pētījuma datiem. Iegūtie dati atspoguļoti atsevišķi pa izvirzītajiem kritērijiem.

**1. Kritērijs. Izrāda interesi par radošo darbību.** Novērojama pozitīva izaugsme salīdzinājumā ar pētījuma sākuma datiem (skat.13.attēlu). Ar vien biežāk ir novērots, ka konkrētais kritērijs ir A līmenī- kad bērni patstāvīgi izrāda zinātkāri, labprāt izrāda interesi par radošo darbību.



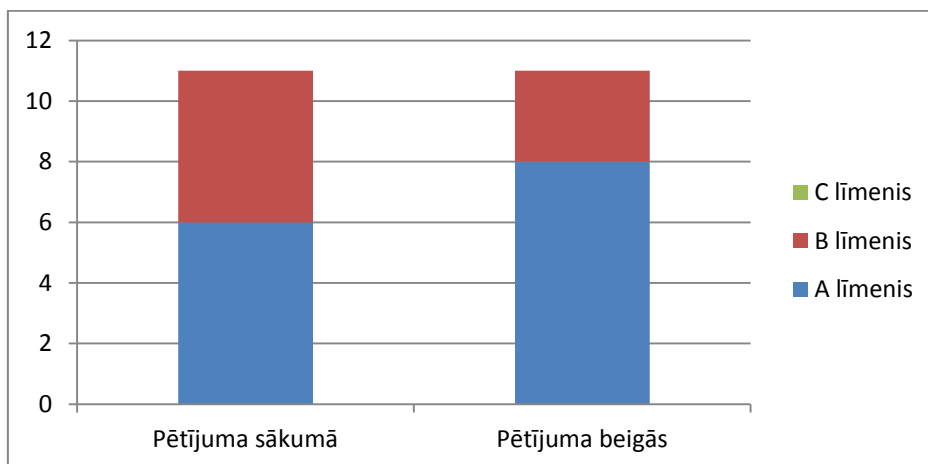
*13.attēls. Izrāda interesi par radošo darbību*

**2. Kritērijs. Darbojas ar iztēli, prot attēlot.** Jau pētījuma sākumā šis kritērijs izpaudās ļoti augstā līmenī (skat.14.attēlu). Un arī pēc atkārtotas novērošanas ir vērojama izaugsme- bērni labprāt materiālus un idejas izmanto oriģinālos veidos. Lietas un situācijas uztver radoši. Pieaugušo palīdzība vajadzīga arvien retāk.



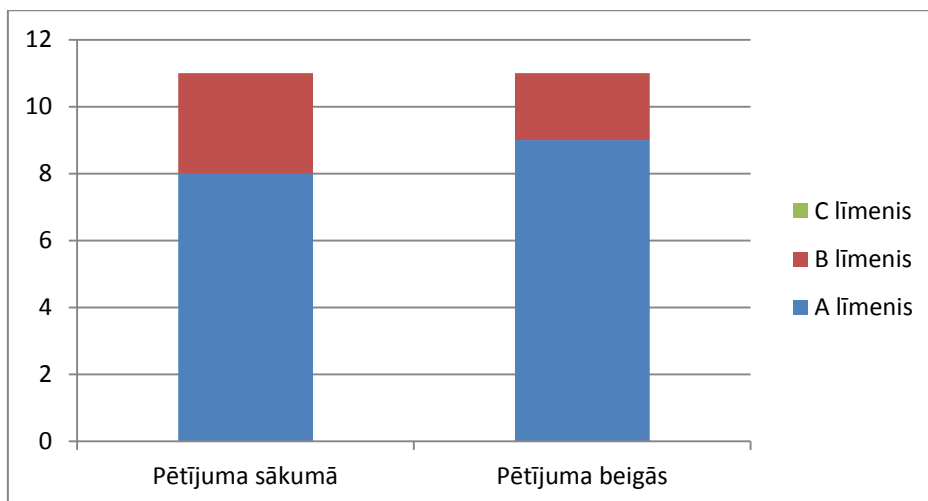
**14. attēls. Darbojas ar iztēli, prot attēlot**

**3. Kritērijs. Prot sevi izteikt dažādās jomās.** Pētījuma sākumā, lai arī mazākajai daļai bērnu, bet tomēr kādiem, bija nepieciešama pieaugušā līdzdalība, lai radoši paustu sevi mūzikā, kustībās, mākslā utt., lai saistītu lietas vai idejas jaunā veidā (skat.15. attēlu). Pētījuma beigās bērni daudz brīvāk sevi radoši izpauda dažādās jomās bez pieaugušā aicinājuma.



**15. attēls. Prot sevi izteikt dažādās jomās**

**4. Kritērijs. Personiskā attieksme.** Salīdzinot ar sākotnējiem datiem arī šis kritērijs tika novērots arvien biežāk visaugstākajā- A līmenī (skat.16. attēlu). Bērni salīdzinoši, arvien brīvāk pauž savu viedokli par atšķirīgām idejām. Labprāt meklē oriģinālas situācijas arī bez pieaugušā atbalsta.



### ***16. attēls. Personiskā attieksme***

Salīdzinot sākotnējos pētījuma datus ar otrā pētījumā gūtajiem novērojumiem var vērot pozitīvu izaugsmi. Visi radošuma attīstības kritēriji ir novēroti bērnu rotaļās ar vien biežāk. Radošās aktivitātēs bērni iesaistās ar prieku. Izrāda zinātkāri, uzdod jautājumus un izsaka nozīmīgus vērojumus. Arvien biežāk bez pieaugušā ierosinājuma materiālus un idejas izmanto oriģinālos veidos – saista iepriekšējo pieredzi ar nezināmo. Lietas un situācijas uztver radošāk. Izpauž sevi mūzikā, kustībā, mākslās utt. Arvien biežāk novēro, ka bez pieaugušā palīdzības bērni izsaka jaunus jēdzienus, idejas, jūtas vieglāk pielāgojas. Aktīvāk pauž savu viedokli par atšķirīgām idejām vai lietām. Bērni labprāt meklē oriģinālas situācijas. Ja bērniem ir iespēja gūt pārdzīvojumus dabā, ja ir pietiekama lietu vide un ja bērns saņem pedagoga atbalstu radošai darbībai rotaļā, augsts radošās attīstības līmenis novērojams arvien biežāk.

Pētījuma otrā daļā gūtie novērojumi apstiprina hipotēzi: *Vecākā pirmsskolas vecumposma bērnu radošuma veicināšana rotaļā būs veiksmīga, ja gūtos pārdzīvojumus atspoguļo savā radošā rotaļā un pedagogs to atbalsta.*

## Secinājumi

Balstoties uz pētījuma sākumā izvirzītajiem kritērijiem un praktiskiem novērojumiem pirmsskolas izglītības iestādē, var izdarīt sekojošus secinājumus.

1. Novēroto bērnu radošās attīstības līmenis ir augsts. Tikai dažiem bērniem novērojams, ka kāds no radošās attīstības kritērijiem atrodas attīstības stadijā un vajadzīga pedagoga palīdzība, lai sekmētu radošo darbību.
2. Bērniem ir jābūt piedzīvojumu un pārdzīvojumu pieredzei, ko varētu radoši atspoguļot rotaļā. Regulārās pastaigas veicina bērnos zinātkāri. Daba savā krāšņumā un daudzveidībā ir lielisks stimuls iztēlei, tā rosina zinātkāri, aicina uzdot jautājumus, pašam radoši meklēt skaidrojumus.
3. Bērniem jābūt pieejamai lietu videi- materiāliem, ar kuru palīdzību atspoguļot gūtos piedzīvojumus un radoši darboties. Jo mazāk gatavu mantu, jo vairāk iztēle tās var pārveidot. Darbojoties bērniem tādā vidē, materiālus un situācijas uztvert radoši nesagādā nekādas grūtības. Bērnu fantāziju spēki tiek trenēti ik dienu. Lietu videi ir jābūt transformējamai ikreiz bērna radošās rotaļas vajadzībām. Šāda vide aicina bērnu radoši darboties- radīt, veidot, pielāgot, pārveidot. Tā palīdz bērnam izspēlēt piedzīvoto un pārdzīvoto.
4. Bērniem ir jāsaņem pedagoga atbalsts savām radošajām rotaļām. Pret bērna vadītu rotaļu jāizturas ar cieņu. Pedagoga uzdevums ir vērot, neiejaukties un īstajā brīdī atbalstīt bērnu radošos centienus. Ja pedagogs rada vidi un apstākļus, piedāvā jaunus stimulus radošai rotaļai un iedrošina, viņš palīdz bērniem radīt jaunas idejas.
5. Viens no galvenajiem pedagoga atbalsta veidiem bērnu radošuma veicināšanā rotaļā ir veltīt tam pietiekami laika. Bērniem nereti vajadzīgs tieši laiks. Pedagogam dienu jāorganizē tā, lai bērni varētu pēc iespējas vairāk laika pavadīt rotaļās,
6. Bērni mācās caur atdarināšanu. Ja pedagogs pats izrāda zinātkāri, aktīvi meklē oriģinālus risinājumus situācijai, ja raugās optimistiski un rīkojas radoši, bērns caur atdarināšanu apgūs visas radošas domāšanas prasmes.
7. Dažiem bērniem tika novērotas grūtības būt radošiem attiecībās ar vienaudžiem. Ne vienmēr veikli izdevās pielāgoties jaunai situācijai radošās rotaļas laikā, ko mainīja kāds no vienaudžiem. Ja pedagogs palīdz pārvarēt nedrošumu, ja nekritizē, bet uzsver bērna stiprās puses un iedrošina, viņš stiprina bērna radošos centienus.

8. Empīriskajā pētījumā gūtie novērojumi apstiprina hipotēzi: *Vecākā pirmsskolas vecumposma bērnu radošuma veicināšana rotaļā būs veiksmīga, ja gūtos pārdzīvojumus atspoguļo savā radošā rotaļā un pedagogs to atbalsta.*

## Literatūras un avotu saraksts

1. Avažesova, V., (1986). *Audzināšana un mācīšana dažāda vecuma bērnu grupā*. Zvaigzne.
2. Baha, V., (2008). *Es varu! Pētergailis*.
3. Bebre, R., (1997). *Kreativitāte un skolotāja personība.//Skolotājs. Nr. 1.*
4. Bebre, R., (2010). *Kreativitāte un skolotāja personība*.
5. Bebre, R., Īstenā, I., (2008). *Daiļrades psiholoģija Latvijā*. Valters un rapa.
6. Brice, B., (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Raka..
7. Burceva, R., Davidova, J., Kalniņa, D., Lanka Ē., Linda Mackēviča, L., (2010) *Novitātes pedagoģijā profesionālās izglītības skolotājiem*. Latvijas Universitātes realizētā projekta „Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagoģu kompetences paaugstināšana”  
<http://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=12113&chapterid=2685>
8. De Bono, E., (2009). *Lateral Thinking: a textbook of creativity*. Penguin Books
9. Dzintere D., Boša R., (1997) *Rotaļspēles*. Mācību apgāds NT.
10. Dzintere D., Stangaine I., ( 2007 ). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Raka.
11. Fergus, P., Hughes, (1999). *Children, Play and Development*. Copyright by Allyn and Bakon.
12. Fišers, R., (1990). *Mācīsim bērniem domāt*. Raka.
13. Golubina, V., (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Izglītības soļi.
14. Hibnere, V., (1998). *Bērna vizuālā darbība*. Raka.
15. Hibnere, V., Grasmāne L., (2000). *Bērna vizuālā darbība. 2.daļa*. Raka.
16. Jurgena, I., (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Izglītības soļi.
17. Komenskis, I. A., (1992). *Lielā didaktika*. Zvaigzne
18. Lieģeniece, D., (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Raka.
19. Pudāne, I., (2010), *Ieteikumi bērna radošuma veicināšanā*..
20. <https://pudane.wordpress.com/2012/04/20/ieteikumi-berna-radosuma-veicinasana/>
21. Puškarevs, I., Golubeva, A. (1999). *Bērna attīstība*. Lielvārds.
22. Puškarevs I., (2001). *Attīstības psiholoģija*. Raka
23. Raipulis, J. *Radošas personības attīstības ģenētiskie priekšnoteikumi. Zinātnisko rakstu krājums. Radoša personība, 1. Sēj. Vārti*.
24. Raipulis, J., (2011). *Kreativitātes psiholoģija. Kreativitātes bioloģiskie pamati*. RPIVA

25. Randoha, A., Augstkalne D. *Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā*. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija.
26. [http://www.dukonference.lv/files/proceedings\\_of\\_conf/53konf/pedagogija/Randoha\\_Augstkalne.pdf](http://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/pedagogija/Randoha_Augstkalne.pdf)
27. Svence, G., (1999.). *Attīstības psiholoģija*. Zvaigzne ABC.
28. Špona, A., Čehlova, Z.(2004). *Pētniecība pedagoģijā*. Raka.
29. Šteinberga, A., (2013) *Pedagoģiskā psiholoģija*. Raka.
30. Rodari, Dž. (1998). *Fantāzijas gramatika*. Padoms.
31. Sternberg, J.R., Lubart, I.T., (1999). *The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms. In Handbook of Creativity*. Cambridge University Press.
32. Грецов, А. Г., (2007). *Тренинг креативности для старшеклассников и студентов*. - СПб.: Питер, ISBN 978-5-91180-221-9.
33. Новосолова, С. О., (1997), *Новая классификация детских игр*. Дошкольное воспитание.